

Хмельницька обласна рада
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
Юридичний факультет
Відділ аспірантури та докторантури

ПРАВОВА ДОКТРИНА: РЕТРОСПЕКТИВА, СЬОГОДЕННЯ, ПРОГНОЗИ

*Матеріали освітньо-наукового семінару
(м. Хмельницький, 20 грудня 2024 року)*

Хмельницький
2025

**Хмельницька обласна рада
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
Юридичний факультет
Відділ аспірантури та докторантури**

**ПРАВОВА ДОКТРИНА:
РЕТРОСПЕКТИВА, СЬОГОДЕННЯ, ПРОГНОЗИ**

*Матеріали освітньо-наукового семінару
(м. Хмельницький, 20 грудня 2024 року)*

Хмельницький
2025

УДК 340.12:34(082)
ББК 67.0я43+67.9(4УКР)
П 68

П 68 **Правова доктрина: ретроспектива, сьогодення, прогнози :** матеріали освітньо-наукового семінару (м. Хмельницький, 20 грудня 2024 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 74 с.

До збірки включено наукові доповіді здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, які зроблені в рамках реалізації освітньої програми «Доктор філософії з права», презентуючи власні наукові дослідження у контексті історичних аспектів розвитку правової доктрини, її сучасного стану та перспектив розвитку.

Може стати корисним для студентів, аспірантів, наукових та науково-педагогічних працівників у сфері права.

УДК 340.12:34(082)
ББК 67.0я43+67.9(4УКР)

© Автори, 2025
© Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
БЕРЕГОВИЙ І. В. Право на апеляційне оскарження в цивільному судочинстві України (проблеми трансформації).....	7
БЄЛЯКОВА А. В. Дослідження недержавних суб'єктів запобігання злочинності та його вплив на правову доктрину	10
ВУСАТЮК А. О. Соціальна зумовленість кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підкацизних товарів	12
ДЗЮБА В. В. Порушення законів та звичаїв війни: кримінальна відповідальність за законодавством України та міжнародним гуманітарним правом	16
ДУБНО О. М. Започаткування міжнародно-правового регулювання систем штучного інтелекту: Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект	21
КОКОШКО О. Б. Значення правової доктрини Стародавнього Риму для формування сучасної концепції зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої твариною	26
КОЦЕМИР В. В. Екоцид в міжнародному та національному праві: проблеми визначення та правового регулювання	30
КРИЖАНІВСЬКИЙ Д. О. Проблеми правової регламентації репарацій як форми відшкодування шкоди, завданої державною, в системі міжнародного права.....	32
ЛУК'ЯНЕЦЬ В. М. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері службового винахідництва	36
МОЗОЛЕВСЬКИЙ О. В. Правові підстави виникнення зобов'язань щодо надання реабілітаційних послуг	39
ОКУНЬ О. І. Кримінальна відповідальність за зловживання на ринку цінних паперів	43
ОМЕЛЬЧУК Д. О. Система кримінально-протиправних посягань на таємницю у сфері господарської діяльності.....	46

ПАЛІНЧАК А. О. Цивільно-правова відповідальність за порушення договірних зобов'язань.....	49
РЕКРУТНЯК Н. В. Особливості доказування у кримінальному провадженні про контрабанду.....	52
САМБІР Є. О. Запевнення щодо договору як новела цивільного законодавства.....	55
СЦІБОРОВСЬКИЙ А. О. Військовослужбовець як суб'єкт сімейних відносин та захисту сімейних прав та інтересів.....	60
ЦЕГЕЛЬНИК М. І. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством.....	65
ХІМІЧ В. О. Вплив правомірної поведінки на розвиток правової доктрини.....	69
Про Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова.....	72

ПЕРЕДМОВА

Сучасна правова доктрина є динамічною системою, що поєднує історичні традиції, теоретичні концепції та сучасні виклики правового регулювання. Її розвиток обумовлений суспільними трансформаціями, міжнародними процесами та науковими дослідженнями, які сприяють формуванню нових підходів до розуміння права та його застосування. У цьому контексті важливим є залучення молодих науковців до дискусії щодо фундаментальних і прикладних аспектів права, що дозволяє формувати нові вектори розвитку правової думки.

Представлений збірник містить тези наукових доповідей здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, які навчаються за освітньою програмою «Доктор філософії з права». У своїх дослідженнях аспіранти аналізують широкий спектр правових проблем у контексті історичних аспектів становлення правової доктрини, її сучасного стану та можливих перспектив розвитку.

Збірка охоплює такі напрями, як адміністративна та кримінальна відповідальність, питання цивільного судочинства, проблеми правового регулювання в умовах сучасних викликів, міжнародно-правові аспекти, правові підходи до штучного інтелекту, захист прав людини, питання договірної права, правові механізми боротьби зі злочинністю тощо.

Зокрема, у матеріалах збірника розглядається вплив адміністративної відповідальності за порушення у сфері публічних закупівель на розвиток правової доктрини, проблеми апеляційного оскарження в цивільному судочинстві, роль недержавних суб'єктів у запобіганні злочинності. Також висвітлюються питання кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни, особливості міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту, значення римського права у формуванні сучасної концепції зобов'язань із відшкодування шкоди. Окрему увагу приділено проблемам екоциду, репарацій у міжнародному праві, правовим підставам реабілітаційних послуг та регулюванню договірних відносин.

Така тематична різноманітність свідчить про спектр наукових пошуків та міждисциплінарний характер сучасних правових досліджень. Сподіваємося, що результати досліджень, представлені в цьому збірнику, стануть основою для подальших наукових дискусій, збагачення правової науки новими ідеями та розвитком правової доктрини в її історичному, сучасному та прогностичному вимірах.

Тези подано в авторському викладі, вони пройшли перевірку на ступінь оригінальності з використанням академічної антиплагіатної системи StrikePlagiarism.com, яка є складником інфраструктури забезпечення академічної доброчесності в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

БЕРЕГОВИЙ Ігор Володимирович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
<https://orcid.org/0009-0000-3304-7313>*

ПРАВО НА АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ (ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ)

Сучасний етап розвитку цивільного судочинства України зумовлює необхідність вдосконалення правових механізмів, що забезпечують доступ до правосуддя та ефективний захист прав громадян. Одним із таких ключових механізмів є право на апеляційне оскарження судових рішень. В Україні це право закріплене на конституційному рівні [1], що підкреслює його фундаментальне значення в захисті прав та інтересів учасників судового процесу.

Право на апеляцію визначається як процесуальне право осіб, які беруть участь у справі, ініціювати перегляд судового рішення судом вищої інстанції. Це право базується на принципах законності, обґрунтованості та доступності правосуддя. Право на апеляцію є багатоаспектним інститутом, який потребує комплексного наукового аналізу та вдосконалення.

Апеляційне оскарження має такі основні функції:

- контрольна функція: перевірка відповідності рішення вимогам законності та обґрунтованості.
- гарантійна функція: захист прав і законних інтересів учасників процесу.
- виправна функція: виправлення помилок, допущених судом першої інстанції.

Вважаємо, що права на апеляційне оскарження складається з трьох ключових елементів:

- права на подання апеляційної скарги. Учасники процесу мають право звернутися до суду апеляційної інстанції у строки, визначені законодавством.
- права на розгляд справи апеляційним судом. Суд апеляційної інстанції зобов'язаний розглянути апеляцію відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу України.
- права на отримання нового рішення. Результатом апеляційного провадження є скасування, зміна рішення або залишення його без змін.

Також важливими є наявність передумов на дотримання умов реалізації цього права. Оскільки значення передумов виникнення права апеляційного оскарження рішення та розмежування їх від умов реалізації цього права є вирішеним на доктринальному рівні [2], то в цьому контексті слід підкреслити необхідність дотримання процедурних аспектів реалізації права на апеляційне оскарження, а саме: дотримання порядку і строків подання апеляційної скарги (ст.ст. 354 та 355 ЦПК України), а також відповідність скарги встановленим вимогам, зокрема наявність в ній чітких аргументів та доказів порушення законності та/або обґрунтованості судового рішення (ст. 356 ЦПК України) [3].

Як відомо, до внесення змін до Конституції України Законом України від 02 червня 2016 р. № 1401–VIII пункт 8 частини 3 статті 129 Основного Закону України мав таку редакцію: «забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду ...».

З цього приводу Конституційний Суд України у абз. 3 підп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 11.12.2007 № 11-рп/2007 зауважив, що право особи на судовий захист включає можливість оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядках, які спрямовані на відновлення порушених прав і законних інтересів громадян [4]. Також у абз. 4 підп. 4.2 п. 4 мотивувальної частини цього ж Рішення наголошено, що система судів загальної юрисдикції вибудовується відповідно до стадій судового процесу, які включають апеляційне і касаційне провадження, що забезпечується відповідними судами, визначеними ст. 125 Конституції України.

Однак редакція п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, що діяла на той час і була відтворена у галузевому процесуальному законодавстві, спричиняла різні тлумачення та викликала проблеми у правозастосуванні. Це призводило до звернень громадян до Конституційного Суду України щодо неоднозначного застосування її положень [5]. Для вирішення цих проблем Верховна Рада України 02 червня 2016 р. внесла відповідні зміни до Конституції України, які набрали чинності 30 вересня 2016 р. Ці зміни були спрямовані на усунення ризиків широкого тлумачення положень п. 8 ч. 3 ст. 129 та уникнення обмеження конституційного права на оскарження судового рішення. Зокрема, законодавець намагався забезпечити кожній особі право на перегляд справи в апеляційному порядку хоча б один раз. Проте, це стосується лише справ, рішення в яких ухвалені по суті або з питань, що віднесені до компетенції суду, а не будь-якого судового рішення [6, с. 9].

Таким чином, рішення, яким завершується розгляд цивільної справи, може бути оскаржене та, відповідно, стати предметом перегляду в апеляційному порядку, і закон не може заборонити подання апеляційної скарги на таке рішення. Водночас законодавство може передбачати обмеження або заборону апеляційного оскарження окремих процедурних рішень суду [6, с. 9].

Висновок. Апеляційний розгляд у цивільному судочинстві України є однією з ключових гарантій реалізації права на справедливий судовий захист, забезпечуючи подвійний рівень перевірки судових рішень. Він виконує функції виправлення судових помилок, забезпечення законності, обґрунтованості та захисту прав і законних інтересів учасників процесу, а також зміцнення довіри громадян до судової системи.

Внесення змін до Конституції України 02 червня 2016 р. мало на меті мінімізувати ризики розширеного тлумачення норм, які регламентують право на апеляційне оскарження, та створити більш чіткий і уніфікований підхід до правозастосування. Це сприяло зменшенню неоднозначності правового регулювання й уникненню обмеження конституційного права осіб на апеляційне оскарження.

Проте трансформація права на апеляцію, окрім позитивних результатів, породила нові виклики. З одного боку, вона забезпечила більш чітке визначення об'єкта апеляційного перегляду та обмежила необґрунтоване розширення тлумачення. З іншого, постала проблема визначення меж, у яких законодавець може встановлювати обмеження або заборони на апеляційне оскарження певних категорій судових рішень.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Батрин О. В. Право апеляційного оскарження рішення в цивільному судочинстві України. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 Київ, 2013. 201 арк.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618–IV, у ред. Закону України від 03.10.2017 р. № 2147–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
4. Рішення Конституційний Суд України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України від 11.03.2010 р. № 8–рп/2010. *Верховна Рада*

- України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-10>.*
5. Рішення Конституційний Суд України у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України від 11.12.2007 р. № 11–рп/2007. *Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va11p710-07>.*
 6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 26.01.2016 р. *Верховна Рада України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.*

БЄЛЯКОВА Анна Володимирівна

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ДОСЛІДЖЕННЯ НЕДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРАВОВУ ДОКТРИНУ

На сучасному етапі Україна потребує докорінного реформування системи запобігання злочинності. До цього спонукають з одного боку, негативні тенденції видозміни злочинності, з іншого боку запобіжна діяльність, у якій недержавні суб'єкти до сьогодні не знайшли свого визначеного місця. З огляду на міжнародно-правові стандарти запобігання злочинності, зарубіжний досвід провідних держав у цій сфері виникає нагальна необхідність кримінологічного дослідження ролі недержавних суб'єктів у запобіжній діяльності. Це сприятиме розв'язанню низки важливих теоретично-прикладних завдань, у першу чергу, додержання принципу верховенства права та дієвому захисту прав людини у сфері загальної превенції.

Дослідження ролі та місця недержавних суб'єктів запобігання злочинності відкриє можливість всебічно розглянути їх вплив на формування правової доктрини у даній сфері.

Запобігання злочинності перестає бути виключно державним завданням. Для протидії новим соціальним загрозам та викликам недержавний сектор та громадянське суспільство виступає активним

союзником, у певних же випадках — основною рушійною силою. А не тільки контролером чи противагою державним органам. Саме конструктивний діалог між державним та недержавним секторами сприятиме досягненню спільних цілей, реалізації єдиних функцій із запобігання злочинності.

Проте, попри стабільно значну увагу науковців до проблем запобігання злочинності, поки що не здійснювалося системного та комплексного дослідження участі недержавних суб'єктів у запобіганні злочинності та їх взаємодії із державними суб'єктами, порівняльного аналізу проблеми також не здійснювалося. Наявний на сьогодні стан досліджень у цьому напрямі свідчить про необхідність проведення наукового дослідження окресленої проблематики більш глибоко.

Окремі аспекти запобігання злочинності недержавними суб'єктами були викладені у дослідженні Ю. М. Белікова. Науковець визначив поняття запобігання злочинності в аспекті недержавних структур, але лише охоронних. Також охарактеризував окремі види злочинів у цій сфері. Окреме місце відводив знанням про вчинення конкретного виду злочинів, сукупності прийомів і методів використаних при вчиненні злочинних дій. Виділяється окрема послідовність здійснення протиправних дій та застосування засобів впливу на предмет конкретного злочинного посягання [1, с. 292].

Аналізуючи національні та зарубіжні наукові праці з питань запобігання злочинності приватними недержавними (охоронними) структурами О. Б. Полторацький вказує на можливість прослідкувати, як саме процес розвитку наукових досліджень у сфері приватної охоронної діяльності в Україні впливає на правову доктрину, а також пропонує знайти основні проблеми у цій сфері й шляхи їх вирішення [3, с. 193].

Цікавою є також думка М. О. Маршуби, щодо того, що теорія запобігання злочинності в Україні перебуває у своєрідному вакуумі зумовленому незатребуваністю правоохоронними органами сучасних розробок у царині мінімізації злочинності та певною пасивністю наукової спільноти, яка не досліджує належним чином різноманітні новації щодо профілактики злочинності засобами нерепресивної дії [2, с. 45]. Вчений робить висновок, що запобігання злочинності у нашій країні не відповідає високим стандартам західних держав. Наголошує на необхідності вивчення предмету, взаємозв'язку і шляхів впровадження в Україні стратегії участі громадськості у запобіганні злочинності (*community policing*) і стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів, посилаючись на практику США, Великої Британії, країн-членів ЄС.

На даний час в Україні відсутній спеціалізований порядок чи цілісна концепція участі недержавних суб'єктів у запобіганні злочинності та їх взаємодії із державними суб'єктами запобігання злочинності. Подальші дослідження запропонованої проблематики повинні бути пов'язані із обґрунтуванням пропозицій щодо розробки стратегії діяльності недержавних суб'єктів запобігання злочинності, надання відповідних рекомендацій щодо взаємодії даних суб'єктів між собою та із державними органами з врахуванням необхідності визначення поняття та класифікації недержавних суб'єктів запобігання злочинності.

Список використаних джерел

1. Беліков Ю. М. Запобігання злочинності у діяльності недержавних охоронних організацій та значення кримінологічної характеристики злочинів для забезпечення цієї діяльності. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 289–293. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2013_6_67.
2. Маршуба М. О. Взаємозв'язок стратегій community policing і зменшення можливостей учинення злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. № 35. С. 44–54. <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/155526>.
3. Полторацький О. Б. Стан наукової розробленості проблем запобігання кримінальним правопорушенням приватними охоронними структурами. *Право і суспільство*. 2024. № 1. т. 2. С. 182–187. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.27>.

ВУСАТЮК Андрій Олегович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

СОЦІАЛЬНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТ АБО ТРАНСПОРТУВАННЯ З МЕТОЮ ЗБУТУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Криміналізація певних діянь завжди повинна мати певні підстави, певне логічне пояснення, чому ж саме законодавець передбачає відповідальність, певну міру покарання, тощо. У теорії

кримінального права вказується, що включення певного діяння до переліку кримінальних правопорушень пояснюється, в першу чергу, їх соціальною зумовленістю, тобто відповідністю основним принципам системи права та тенденціям суспільного розвитку. Так, В. К. Гришук вказує, що саме соціальна зумовленість є найважливішим чинником криміналізації діянь і включає в себе такі складові: суспільна небезпечність діяння, його відносна поширеність, доцільність протидії діянню саме кримінально-правовими методами, порівняння позитивних і негативних наслідків криміналізації, конституційно-правова відповідність криміналізації діяння [1, с. 239].

Аналіз останніх змін до КК України тільки підтверджує тезу про те, що для криміналізації найважливішою виступає саме соціальна зумовленість, адже в останні роки були криміналізовані такі діяння, як колобораційна діяльність, пособництво державі-агресору, несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, тощо.

На нашу думку, кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підкацизних товарів (ст. 204 КК України) теж є соціально зумовленою і саме ця соціальна зумовленість актуалізує відповідне наукове дослідження. Адже якщо діяння втратило соціальну зумовленість, то потрібно розглядати питання про його декриміналізацію, як це було свого часу з багатьма кримінальними правопорушеннями у сфері господарської діяльності.

Розпочнемо із суспільної небезпечності. На нашу думку, суспільна небезпечність незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підкацизних товарів зумовлена важливістю забезпечення належного обігу певних високорентабельних товарів, до виготовлення яких встановлені чіткі законодавчі вимоги та на які встановлюється спеціальний податок (збір) — акциз. До таких товарів у ст. 204 КК України віднесено спирт етиловий, спиртові дистилати, алкогольні напої, пиво, тютюнові вироби, тютюн, промислові замітники тютюну, пальне або інші підкацизні товари.

З одного боку їх незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту призводять порушення встановленого порядку здійснення господарської діяльності і несплати великих сум податків (несплати акцизних зборів), порушення прав на торгові марки, до подальшої легалізації коштів. Також непоодинокі випадки, коли при незаконному

виготовленні підакцизних товарів порушується процедура їх виготовлення, що не відповідає ДСТУ, використовують низькоякісні складники тощо, що, в свою чергу, призводить до отруєння, створює загрозу для життя і здоров'я людей, чи й взагалі спричиняє смерть особи (ч. 3 та ч. 4 ст. 204 КК України). Переважно такі наслідки характерні для незаконного виготовлення алкогольних напоїв.

Також варто звернути увагу, що відповідальність за такі настає лише у разі досить масового виготовлення відповідних товарів і не поширюється на виробництво товарів, які не є підакцизними (до прикладу, так звана «самогонка»).

Оскільки незаконно виготовлені підакцизні товари досить часто мають вигляд належно виготовлених, це вводить покупців в оману, порушує правила добросовісної торгівлі, конкуренції, порушує права на торгові марки. Адаже досить часто підробляють відомі марки горілчаних, тютюнових виробів. До прикладу, непоодинокими є випадки коли Бюро економічної безпеки виявляє у виробників підакцизних товарів незаконні лінії для виробництва алкогольних напоїв, тютюнових виробів, або коли певне підприємство закуповує сиру нафту, а потім незаконно виготовляє з неї паливо і в подальшому реалізує його [2]. Крім того, до збуту таких виробів долучають інших суб'єктів ринку — магазини, автозаправні станції тощо.

Стосовно поширеності таких діянь, то за даними судової звітності у 2023 році за ст. 204 КК України було засуджено 200 осіб, у 2022 році — 98 осіб, у 2021 — 198 осіб. Для порівняння, у 2014 році було засуджено 241 особу, у 2013 — 329 осіб [3]. Також ведучи мову про поширеність діяння варто звернути увагу, що найчастіше підробляють такі алкогольні напої, як горілка і віскі, а найменше фальсифікатів серед ігристих вин і лікерів. Це зумовлено тим, що горілку відносно легко підробити, це не потребує великих промислових ліній і великої кількості складових. Водночас саме горілка є дуже ліквідним товаром.

Щодо доцільності протидії аналізованому діянню саме кримінально-правовими методами варто вказати, що такі методи є крайнім способом регулювання суспільних відносин і застосовуються тоді, коли інші є неефективними. На нашу думку, зважають на поширеність незаконних дій щодо підакцизних товарів, їх суспільну небезпечність, залучення до цього процесу великого кола осіб (хтось постачає складові, хтось організовує виготовлення, хтось безпосередньо виготовляє, хтось забезпечує зберігання, хтось транспортування і збут, тощо), на те, що в результаті цього може бути

спричинена смерть потерпілих осіб, це все свідчить про доцільність такої заборони.

Порівнюючи позитивні і негативні наслідки криміналізації незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів варто вказати, що до позитивних слід віднести, в першу чергу, забезпечення порядку на ринку підакцизних товарів, забезпечення охорони відповідних суспільних відносин, охорону прав, життя та здоров'я споживачів підакцизних товарів, забезпечення сплати акцизного збору, забезпечення добросовісної конкуренції, охорони прав на торгові марки, тощо. Також не може не вказати загальну превенцію — тобто невчинення відповідних діянь під страхом покарання. До негативних наслідків можна віднести те, що особи, засуджені до позбавлення волі вилучаються із суспільного життя, із родини. Але аналіз судової звітності свідчить, що у переважній більшості до засуджених осіб застосовують покарання у виді штрафу [3], що не призводить до вилучення їх із суспільного життя. Тому проведене порівняння свідчить про те, що передбачена у ст. 204 КК України кримінальна відповідальність має позитивні наслідки.

Ведучи мову про відповідність кримінальної відповідальності за незаконні дії з підакцизними товарами Конституції України, то слід зазначити, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (ст. 13), захист конкуренції у підприємницькій діяльності (ст. 42), а людина, її життя і здоров'я, ... безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3) [4]. Тобто така кримінальність відповідальність цілком відповідає Конституції України, адже охороняє встановлені нею права.

Отож, кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів є соціально зумовленою та такою, що відповідає встановленим чинникам (критеріям) криміналізації. Така зумовленість полягає у суспільній небезпечності діяння, його поширеності, важливості об'єктів кримінально-правової охорони. Це все, у свою чергу, свідчить про актуальність наукового дослідження складу кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 204 КК України.

Список використаних джерел

1. Гришук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина. Київ : Ін Юре, 2006. 568 с.
2. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпро від 21.06.2023 р. у справі № 202/11113/22. *Youcontrol*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/112250284>.

3. Звіти про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності. Річна звітність. Форма № 6 / Судова статистика. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

ДЗЮБА Вікторія Валентинівна

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ: КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИМ ГУМАНІТАРНИМ ПРАВОМ

У доктрині кримінального права України у її кореляції із міжнародним кримінальним правом особлива увага приділяється злочинам, що мають міжнародно-правовий характер. Саме до такої категорії відноситься злочин, відповідальність за скоєння якого передбачена ст. 438 Кримінального кодексу України (КК України).

Центральним поняттям диспозиції вказаної статті є порушення законів та звичаїв війни.

Так, диспозиція ч. 1 ст. 438 КК України криміналізує діяння, що полягає у жорстокому поводженні з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій [1].

Після ратифікації Україною Римського статуту 1998 року, що є міжнародним договором, яким засновано Міжнародний кримінальний суд, назву вказаної статті змінено із «порушень законів та звичаїв війни» на «воєнні злочини». Подібні зміни є послідовними в контексті напрямків розвитку міжнародного кримінального права, а особливо

міжнародного гуманітарного права, яка є специфікованою галуззю міжнародного права, що концентрується на збройних конфліктах.

Відтак, дефініціювання поняття воєнних злочинів за зразком представників закордонної правової доктрини стає новим викликом для вітчизняних науковців, оскільки визначення природи та специфіки вказаного поняття дозволить винайти нові підходи до його розуміння та, відповідно, покращити ефективність застосування відповідальності за наслідки вчинення дій, що охоплюються вказаним поняттям.

Традиційно у західній науковій доктрині воєнні злочини розумілись як порушення законів воєнних дій, що скоюються комбатантами у міжнародних збройних конфліктах. Закріплення такого поняття надало можливість притягнення осіб, що діють від імені держави до відповідальності та покарання представників воюючої сторони за порушення законів ведення війни. При цьому, до відповідальності могла притягувати як держава громадянства порушника, так і інша держава-учасниця військових дій [2].

Існував і інших підхід до визначення воєнних злочинів та притягнення до відповідальності за них. Так, австрійський юрист-міжнародник А. Фердросс, чия думку поділяло і ряд інших вчених, вважав, що покарання за воєнні злочини повинно призначатися не для окремої особи, яка здійснила порушення, а для держави, до громадянства чи підданства якої належить ця особа [2].

Разом з тим, міжнародне наукове співтовариство з часом відійшло від вказано підходу, прийнявши за основу саме персоналізовану відповідальність за воєнні злочини та визначення поняття воєнних злочинів через особу правопорушника, а не його державу.

Так, британський вчений М. Шоу у своєму підручнику по Міжнародному праву у редакції 2008 року визначає військові злочини, як серйозні порушення норм звичаєвого та договірного права у сфері норм міжнародного гуманітарного права, акцентуючи, при цьому, що мова йде саме про кримінальні злочини, за які передбачена індивідуальна відповідальність [3].

На рівні міжнародного гуманітарного права явище воєнних злочинів, та що до них відноситься, прописано у численних міжнародних договорах та конвенціях.

Примітно, що вказані міжнародно-правові документи не вміщують поняття воєнних злочинів як таке, а наводиться чіткий перелік, що ж вважається воєнним злочином у розумінні тієї чи іншої конвенції чи договору. Так, у Кодексі Лібера США 1863 року, який став першим нормативним документом, де воєнні злочини було

піддано систематизації, у Гаазьких конвенціях 1899 і 1907 років, у Нюрнберзьких принципах 1945 року, у Женевських конвенціях 1949 років та додаткових Протоколів до них 1977 року, та, нарешті, Римському статуті 1998 року, передбачені діяння, які вказані акти вважають воєнними злочинами.

До прикладу, відповідно до п. б ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, воєнними злочинами слід вважати порушення законів чи звичаїв війни, а саме вбивства, катування цивільного населення окупованої території; вбивства чи катування військовополонених; вбивства заручників; розкрадання комунальної чи приватної власності; безглузде руйнування населених пунктів, не виправдане військовою необхідністю, та інші злочини [4].

Аналіз діяння, передбаченого ст. 438 КК України, дозволяє дійти висновку, що український законодавець, формулюючи диспозицію цієї статті, орієнтувався на положення згаданих вище міжнародних договорів, визначаючи воєнні злочини через конкретизацію їх окремих видів.

Такий підхід є цілком обрнтованим, оскільки він дає можливість чітко відмежувати воєнні злочини від суміжних понять, що, своєю чергою, сприяє правильній кваліфікації цих діянь. Зокрема, це стосується відмежування воєнних злочинів від злочинів агресії, злочинів проти людяності, геноциду тощо, які є окремими складами злочинів як у кримінальному праві України, так і в міжнародному гуманітарному праві, що передбачає відповідне покарання за такі діяння.

Звертаючи увагу на розвиток світової правової науки, своє визначення воєнних злочинів пропонують і представники української юридичної доктрини.

Так, В. В. Смельяненко і К. М. Орбець у презентують воєнні злочини за кримінальним правом України як передбачені КК України суспільно небезпечні винні діяння, вчинені відповідним суб'єктом, що посягають на суспільні відносини, які забезпечують установлений порядок застосування збройної сили у зв'язку з воєнним конфліктом (збройним конфліктом міжнародного або не міжнародного характеру, війною) [5]. М. В. Поддубна вважає, що «воєнний злочин можна визначити як винне, суспільно небезпечне, протиправне та каране діяння, що полягає в порушенні встановлених основними принципами міжнародного права *jus cogens*, міжнародним гуманітарним правом правил ведення збройних конфліктів міжнародного та не міжнародного характеру та злочинність яких визначена актами міжнародного кримінального права» [6]. В. М. Репецький і В. М. Лисик воєнним

злочином визнають міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права [7].

Як вбачається із зазначеного вітчизняні вчені, в загальному, схильні визначати поняття воєнних злочинів через призму міжнародного гуманітарного чи міжнародного кримінального права. Подібний підхід видається логічним та послідовним з огляд на саму природу воєнних злочинів, як злочинів передусім міжнародного характеру, відповідальність за які передбачена саме ратифікованими міжнародними документами на основі яких були введені необхідні зміни у кримінальне законодавство більшості країн світу.

Разом з тим, якщо вести мову про національні доктринальні напрацювання у цій проблематиці, аналіз наявного матеріалу свідчить, що дослідження кримінальної відповідальності за воєнні злочини значно глибше розроблене представниками західної правової науки. Це, очевидно, пояснюється тісним взаємозв'язком обраної тематики з міжнародним правом, зокрема міжнародним гуманітарним правом, яке отримало значний розвиток у рамках західноєвропейської та американської правових систем.

Разом з тим, наразі Україна є безпосереднього учасницею відкритого міжнародного збройного конфлікту, що зумовлює особливу увагу до військових дій, що мають місце на території нашої держави.

Міжнародні злочини, які підпадають під юрисдикцією Міжнародного кримінального суду, традиційно вважаються найтяжчими світовими злочинами. Це підтверджується як суворістю покарання, так і створенням спеціалізованої установи, яка за принципом комплементарності здійснює розслідування та притягнення до відповідальності осіб, винних у злочинах геноциду, злочинах проти людяності чи воєнних злочинах.

Аналіз подій на тимчасово окупованих територіях України, а також оцінка фактичних обставин їхнього вчинення дає підстави стверджувати про скоєння на цих територіях злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

У зв'язку із цим, питання кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни набуло критично важливого характеру в останні роки.

В українському правовому полі це питання наразі залишається недостаньою дослідженням як на доктринальному, так і на практичному рівнях. У зв'язку зі змінами до Кримінального кодексу України після ратифікації Римського статуту перед українськими науковцями стоїть завдання поглибленого вивчення кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Вказане дослідження покликане виробити нові підходи до розуміння явища воєнних злочинів у контексті національного законодавства, з урахуванням міжнародно-правових норм, які визначають напрямок розвитку цієї частини міжнародного гуманітарного права.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. *International Criminal Law* / A. Cassese et al. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2013. 472 p.
3. Shaw M. *International Law*. 6th ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 1710 p.
4. Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal : of 29.07.1950. *Office of Legal Affairs — United Nations*. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf.
5. Ємельяненко В. В. Воєнні злочини: поняття, особливості та співвідношення з військовими кримінальними правопорушеннями за Кримінальним кодексом України. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2022. № 11 (13). С. 123–136. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-11\(13\)-123-136](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-11(13)-123-136).
6. Піддубна М. В. Воєнні злочини в кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 40. Т. 2. С. 98–101. *Електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ»*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39705>.
7. Репецький В. М., Лисиск В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 120–125. *Львівський національний університет імені Івана Франка. Факультет міжнародних відносин*. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/amp_2009_1_15.pdf.

ДУБНО Олег Михайлович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗАПОЧАТКУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: РАМКОВА КОНВЕНЦІЯ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Метою цієї роботи є аналіз Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект і права людини, демократію та верховенства права (далі — Конвенція) як першого у світі міжнародного-правового акта щодо штучного інтелекту (далі — ШІ). Для цього слід проаналізувати історію створення Конвенції, проаналізувати її завдання та цілі, основні положення та дослідити перспективи її широкомасштабної імплементації.

Історія створення Конвенції охоплює тривалий процес, спрямований на вирішення викликів, що виникають у зв'язку з розвитком систем штучного інтелекту, та їхнім потенційним впливом на основоположні права людини. Робота над Конвенцією розпочалася з усвідомлення Радою Європи необхідності реагування на проблеми, які створює розвиток алгоритмічних та штучних інтелектуальних систем.

У 2021 році створений *ad hoc* Комітет з питань штучного інтелекту (CAHAI) підготував документ під назвою «Можливі елементи правової основи для штучного інтелекту» [1], який був заснований на стандартах Ради Європи у сферах прав людини, демократії та верховенства права. Цей документ заклав концептуальну основу для майбутньої Конвенції.

Подальша робота перейшла до Комітету з питань штучного інтелекту (CAI), який отримав мандат на розробку Рамкової конвенції. Однією з особливостей цього процесу стало широке залучення міжнародної спільноти. Окрім держав-членів Ради Європи, у перемовинах взяли участь Європейський Союз, низка держав-спостерігачів, таких як США, Японія, Канада, Аргентина, а також міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО, ОЕСР та ОБСЄ. Значну роль відіграли представники громадянського суспільства та бізнесу — загалом до процесу долучилися 68 спостерігачів з різних сфер.

Розробка тексту Конвенції була натхнена численними міжнародними документами та ініціативами. Зокрема, важливу роль відіграли такі документи, як Принципи ОЕСР щодо штучного інтелекту 2019 року [2], Рекомендації ЮНЕСКО з питань етики

штучного інтелекту 2021 року [3], а також проєкт Регламенту ЄС про штучний інтелект. Крім того, процес створення Конвенції спирався на ключові політичні декларації, серед яких — Блетчлійська декларація [4] та принципи, затверджені в рамках процесу G7 у Хіросімі [5].

Зрештою, 17 травня 2024 р. на 133-й сесії Комітету міністрів Ради Європи, що відбулася у Вільнюсі, текст Рамкової конвенції було офіційно прийнято. А вже 05 вересня 2024 р. під час неформальної конференції міністрів юстиції держав-членів Ради Європи у Вільнюсі Конвенцію було офіційно відкрито до підписання. Цей документ став першим у світі глобальним правовим інструментом, що встановлює зобов'язання для держав щодо регулювання штучного інтелекту з метою забезпечення поваги до прав людини, демократії та верховенства права. Конвенція охоплює всі етапи життєвого циклу систем штучного інтелекту та передбачає, що їх діяльність має відповідати міжнародним стандартам у цих сферах.

Завдання та цілі Конвенції. Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права має чітко визначені завдання та цілі, спрямовані на регулювання діяльності систем ШІ з урахуванням їх впливу на права людини, демократичні процеси та дотримання принципу верховенства права [6].

Головною метою Конвенції є створення універсального правового механізму, який забезпечить відповідність діяльності в рамках життєвого циклу систем ШІ стандартам Ради Європи та міжнародним зобов'язанням кожної держави-учасниці.

Основним завданням Конвенції є забезпечення того, щоб всі етапи життєвого циклу систем штучного інтелекту, включаючи їх проєктування, розробку, тестування, впровадження, експлуатацію та завершення, здійснювалися з дотриманням принципів прав людини, демократії та верховенства права.

Це стосується як державного, так і приватного секторів. Конвенція покликана гарантувати, що системи ШІ не створюють загроз для гідності людини, індивідуальної автономії, справедливості та рівності, а також забезпечують прозорість, надійність та підзвітність.

Одним із ключових завдань Конвенції є усунення потенційних ризиків, пов'язаних із використанням ШІ, таких як дискримінація, упередженість, маніпулювання суспільною думкою, порушення конфіденційності та недоторканності приватного життя, а також зловживання в політичних процесах.

Особлива увага приділяється забезпеченню прозорості роботи ШІ, включаючи пояснюваність рішень, прийнятих за допомогою таких систем, і можливість оскарження їх наслідків.

Конвенція також має на меті підтримку та заохочення інновацій у сфері ШІ, які сприятимуть покращенню суспільного добробуту та економічного розвитку, за умови, що ці інновації не завдаватимуть шкоди основоположним правам людини та демократичним цінностям.

Одним із механізмів для цього є створення умов для безпечного експериментування та тестування нових технологій під наглядом відповідних органів.

Крім того, Конвенція спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері регулювання ШІ, обмін найкращими практиками та спільне вирішення проблем, пов'язаних із транснаціональним характером впливу ШІ. Вона закликає держави-учасниці застосовувати чинні правові та адміністративні механізми для захисту прав людини та доповнювати їх новими заходами, адаптованими до специфіки штучного інтелекту.

Основні положення Конвенції встановлюють принципи, обов'язки держав-учасниць та механізми забезпечення виконання її норм.

Положення Рамкової Конвенції спрямовані на регулювання як державної, так і приватної діяльності, пов'язаної з ШІ. Державні органи зобов'язані забезпечити відповідність використання ШІ принципам прав людини та демократії. Приватні суб'єкти, діючи незалежно, повинні дотримуватись правових рамок, встановлених відповідними юрисдикціями. Держави-підписанти подають відповідну Декларацію, де зазначають, як вони будуть виконувати ці зобов'язання щодо відповідального використання ШІ приватним сектором.

Конвенція прямо виключає діяльність, пов'язану з національною обороною, та певні етапи досліджень і розробок, якщо вони не становлять ризику для основоположних прав людини.

Одним із основних принципів Конвенції є захист гідності людини та індивідуальної автономії. Системи ШІ не повинні зводити особистість до набору даних чи маніпулювати її виборами та діями, а повинні сприяти повазі до людської гідності, забезпечувати свободу ухвалення рішень і не втручатися в основоположні права людини.

У цьому контексті важливо, щоб діяльність ШІ була прозорою, що передбачає доступність і зрозумілість інформації про його функціонування, включаючи алгоритми, використані дані та ухвалені рішення. Прозорість також забезпечує підзвітність, оскільки дозволяє

встановлювати відповідальних осіб чи організації у випадках порушень.

Інший ключовий принцип — це забезпечення рівності та недискримінації. Конвенція акцентує увагу на необхідності уникнення дискримінації, пов'язаної із використанням ШІ, особливо вразливих груп, які можуть зазнавати негативного впливу через упередження в алгоритмах чи тренувальних даних. Зокрема, Конвенція зобов'язує держави-учасниці забезпечувати розробку та впровадження технологій, які враховують різноманітність суспільства та сприяють подоланню історичних і структурних нерівностей.

Особливу увагу Конвенція приділяє питанню приватності та захисту персональних даних. Використання ШІ повинно відповідати стандартам міжнародного права, таким як Загальний регламент захисту даних (GDPR) та Конвенція 108+ Ради Європи. Це передбачає дотримання правил зберігання, обробки та використання даних, забезпечення їхньої конфіденційності та запобігання зловживанням.

Принцип надійності та безпеки передбачає, що системи ШІ повинні бути перевірені, захищені від помилок і забезпечувати точність своїх рішень. Для цього держави мають сприяти впровадженню стандартів, які гарантують безпечне використання технологій.

Конвенція також закликає до підтримки інновацій, які враховують потенційні ризики для прав людини, демократії та верховенства права. У цьому контексті рекомендовано створювати «регуляторні пісочниці» — середовища для тестування нових технологій у контрольованих умовах, що дозволяє виявляти ризики на ранніх стадіях розробки.

Для забезпечення виконання положень Конвенції держави-учасниці зобов'язані впроваджувати її норми у своє національне законодавство. Це може включати прийняття нових законів або адаптацію чинних регуляторних механізмів, які враховують специфіку ШІ.

Важливою складовою є оцінка ризиків, пов'язаних із використанням ШІ, а також розробка заходів для мінімізації можливих негативних наслідків.

Контроль за дотриманням положень Конвенції здійснюється через Конференцію Сторін, яка здійснює нагляд за виконанням та сприяє міжнародній співпраці. Кожна сторона повинна: регулярно надавати звіти про заходи, вжиті для виконання Конвенції, співпрацювати в обміні інформацією про ризики та вплив систем ШІ,

підтримувати розвиток цифрової грамотності та експертних навичок у сфері регулювання.

Висновки. Однією з головних переваг Конвенції є акцент на захисті прав людини, демократії та верховенства права. Зокрема, Конвенція наголошує на важливості прозорості та підзвітності, які забезпечують контроль за використанням ШІ як у державному, так і приватному секторах. Прозорість дозволяє не лише краще розуміти, як функціонує ШІ, а й створює можливість для оскарження його рішень. Це особливо важливо у таких чутливих сферах, як охорона здоров'я, правосуддя та управління суспільними ресурсами, де рішення ШІ можуть мати значний вплив на життя людей.

Важливим аспектом Конвенції є стимулювання інновацій, яке забезпечується через створення середовища для експериментів, наприклад, «регуляторних пісочниць». Це дозволяє технологічним компаніям розвивати нові продукти в умовах, які враховують ризики для прав людини, демократії та верховенства права, не гальмуючи при цьому технічний прогрес.

Водночас, універсальність положень може стати викликом у практичній реалізації положень Конвенції. Враховуючи різноманіття правових систем, економічних можливостей та політичних реалій держав-учасниць, імплементація Конвенції може бути нерівномірною. Це може призвести до розбіжностей у тлумаченні та виконанні її норм, що, у свою чергу, ускладнить досягнення її головних цілей.

Підсумовуючи, Рамкова конвенція Ради Європи є важливим кроком у започаткуванні міжнародно-правового регулювання ШІ, який враховує етичні, соціальні та правові аспекти та за умови сумлінного виконання її положень державами-учасницями має значний потенціал для забезпечення ефективного регулювання діяльності систем штучного інтелекту в глобальному контексті.

Список використаних джерел

1. Possible elements of a legal framework on artificial intelligence, based on the Council of Europe's standards on human rights, democracy and the rule of law, 2021 / Ad Hoc Committee On Artificial Intelligence (CAHAI). *Openbare overheidsdocumenten*. URL: <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-4dc084a0c8ee429d3b7090400f3612c0c2e01a53/pdf>.
2. OECD Principles on Artificial Intelligence (OECD/LEGAL/0449, adopted on 22/05/2019, amended on 03/05/2024). *OECD Legal Instruments*. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>.
3. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence (UNESCO [9028], SHS/BIO/PI/2021/1). *The UNESCO Digital Library*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>.

4. The Bletchley Declaration by Countries Attending the AI Safety Summit, 01–02/11/2023, Published 01/11/2023. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ai-safety-summit-2023-the-bletchley-declaration/the-bletchley-declaration-by-countries-attending-the-ai-safety-summit-1-2-november-2023>.
5. Hiroshima Process International Guiding Principles for Organizations Developing Advanced AI System. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100573471.pdf>.
6. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law (Vilnius, 05.IX.2024). *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/1680afae3c>.

КОКОШКО Олег Болеславович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ІЗ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ТВАРИНОЮ

Кожного року зростає кількість випадків завдання шкоди тваринами, що породжує питання про її відшкодування. Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої твариною, завдячують своєму походженню римським юристам. При цьому у романо-германській правовій сім'ї становлення та розвиток даних зобов'язань відбувалося під впливом права Стародавнього Риму. Особливе значення набула римська правова доктрина, яка була відтворена у працях римських юристів, упорядкованих у Дигестах Юстиніана, зокрема у Д.9.1.1-5.

Правова доктрина щодо правового регулювання цього делікту встановила такі правила для відшкодування шкоди:

- 1) тварина позбавлена розуму, тому вона не може діяти протиправно;
- 2) причиною завдання шкоди є протиправна поведінка власника тварини;
- 3) право на позовний захист належало потерпілій особі;
- 4) було встановлено спадкове правонаступництво заявлення вимоги про відшкодування шкоди;

5) суб'єктом відповідальності визнавалася особа, яка володіла твариною на момент звернення з позовом, а не на момент завдання шкоди твариною, тому обов'язок відшкодувати шкоду, завдану твариною покладався також на осіб, які набули право власності на неї у порядку спадкування;

6) вина володільця тварини мала значення для застосування потерпілим вимоги про відшкодування шкоди, де вина полягала у поведінці володільця, що спричинила особливе збудження тварини;

7) за відсутності вини володільця тварини потерпілий мав право заявити одну з двох вимог на вибір: а) передати йому тварину живою; б) відшкодувати шкоду;

8) якщо на момент звернення з позовом тварина було мертва, то потерпіла особа мала право вимагати лише відшкодування шкоди [1, с. 163–164, 176].

На засадах римської правової доктрини про правовий механізм відшкодування шкоди, завданої твариною, ґрунтується сучасна концепція деліктних зобов'язань країн романо-германської правової сім'ї, а також країн, які тяжіють до неї. Зокрема у правових джерелах окремих країн зазначено:

1) відповідно до ст. 1411 ЦК Молдови власник тварини або особа, яка використовує її під час роботи, відповідає за шкоду, завдану твариною, незалежно від того, чи знаходилася вона під їх наглядом чи втекла з-під нагляду. Обов'язок відшкодування не настає, якщо шкода завдана домашньою твариною, призначеною для здійснення професійної, підприємницької діяльності або для отримання коштів на утримання власника, і при цьому власник виявляв належну турботу пригляді за твариною, або якщо шкода все одно виникла б і при прояві подібного піклування (ч. 1); особа, яка взяла на себе обов'язок нагляду за твариною на підставі договору, укладеного з його власником, відповідає за шкоду, завдану твариною, якщо не доведе, що шкода виникла не з її вини (ч. 20) [2];

2) у ЦК Латвійської республіки закріплено такі правила про відшкодування шкоди, завданої твариною: а) за шкоду, завдану домашньою твариною або лісовим звіром, відповідає власник тварини або звіра, якщо він не доведе, що ним були вжиті всі необхідні за цих обставин заходи безпеки або що шкода була б завдана, незважаючи на всі заходи безпеки (ст. 2364); б) не має суттєвого значення, чи завдано шкоди в результаті жвавості, переляку чи пориву дикості тварини чи звіра та чи завдали її тварина чи звір прямо чи опосередковано (ст. 2365); в) якщо власник тварини чи звіра, який завдав шкоди, доручив його наглядачеві чи сторожу, то останній відповідає за всю

шкоду, але у власника відповідальність настає лише у разі неспроможності сторожа (ст. 2367); г) якщо причиною виникнення шкоди стало те, що будь-яка третя особа дражнила тварину чи звіра, або те, що наглядач над ним не виявив достатньої уважності, то обов'язок відшкодування шкоди покладається на цю особу (ст. 2368) [3];

3) згідно ст. 2052 ЦК Італії власник тварини або будь-яка особа, яка користується нею протягом певного часу, несе відповідальність за шкоду, завдану твариною, незалежно від того, чи була вона під його опікою, чи була втрачена чи втекла, якщо це не доведено випадковими обставинами [4];

4) ЦК Іспанії у ст. 1905 передбачає, що власник тварини або той, хто її використовує, несе відповідальність за завдані нею збитки, навіть тоді, якщо вона втече або буде втрачена. Ця відповідальність припиняється лише у випадку, якщо шкода виникла внаслідок непереборної сили або з вини особи, яка її зазнала [5];

5) відповідно до ЦК Франції ст. 1243 (у редакції 01.10.2016 р.) власник тварини або особа, яка нею користується, відповідає за шкоду, завдану твариною, незалежно від того, чи перебувала тварина у нього, чи вона була втрачена чи втекла [6];

6) відповідно до ЦК України шкода, завдана твариною, відшкодовується її володільцем на загальних підставах ст.ст. 1166 і 1167, тобто на засадах його вини. При цьому, законодавець встановив спеціальні підстави відповідальності, незалежно від вини володільця тварини, якщо шкода завдана тваринами, віднесеними до джерела підвищеної небезпеки (ст. 1187 ЦК України) [7];

7) у ст. 718 ЦК Японії встановлено обов'язок відшкодувати шкоду, завдану твариною іншим особам, для власника тварини за наявності його вини, а також особи, яка від імені власника доглядає за твариною [8];

8) дуже детально здійснено правове регулювання механізму відшкодування шкоди, завданої твариною у ЦК Китаю (ст.ст. 1245–1250): а) відповідальність настає для власника тварини, зокрема розплідника, володільця, зоопарку, за наявності їх вини; б) обставинами для звільнення чи зменшення відповідальності є умисел та груба необережність потерпілого; в) якщо шкода завдана небезпечними тваринами, зокрема агресивними собаками, яких заборонено розводити, розплідник тварин або їх володільць несуть відповідальність незалежно від своєї вини [9].

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що правове регулювання відшкодування шкоди, завданої твариною, у Молдові,

Латвії, Іспанії, Італії, Франції, Україні, Японії, Китаї мають низку схожих правил щодо суб'єкта відповідальності, значення вини, форми виявлення протиправного характеру поведінки володільця тварини, обставин для звільнення від цивільно-правової відповідальності. Це дозволяє стверджувати про наявність впливу правової доктрини деліктного права Стародавнього Риму на становлення та розвиток зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої твариною, у країнах романо-германської правової сім'ї та країн, що тяжіють до неї.

Список використаних джерел

1. Гринько С. Д. Деліктні зобов'язання римського приватного права: поняття, система, рецепція / за наук. ред. Є. О. Харитонова. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012. 724 с.
2. Codul Civil al Republicii Moldova din 06-06-2002 № 1107. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125043&lang=ro.
3. Latvijas Republikas Civillikums. 28.01.1937. *Ministerul Justiției*. URL: <https://www.at.gov.lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemmu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/latvijas-civillkodekss>.
4. Codice Civile Italiano. (Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262) Presentiamo il testo del codice civile aggiornato con le ultime modifiche legislative apportate, da ultimo, dal D.Lgs. 31 ottobre 2024, n. 164. *Wolters Kluwer Italia*. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2014/02/19/dei-fatti-illeciti>.
5. Código Civil Español de 24 de julio de 1889. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado*. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763>.
6. Code civil Français 25 mars 1804. *Legifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. 動物による事故における飼い主の責任. 27.04.1896. *Konishi Law office*. URL: <https://www.konishilaw.jp/column/8658>.
9. 第九章 饲养动物损害责任 (侵权责任). 28.05.2020. *Zhirunrencheng Education Technology Co*. URL: <https://www.zcfsjy.com/info/363>.

КОЦЕМИР Віктор Віталійович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

**ЕКОЦИД В МІЖНАРОДНОМУ ТА
НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМИ
ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Екоцид як окремий вид міжнародного злочину привертає дедалі більшу увагу в контексті сучасних збройних конфліктів. Визначений як систематичне та навмисне знищення природного середовища, що має довготривалі та незворотні наслідки для екосистем, цей злочин є серйозним викликом як для українського, так і для міжнародного права. На території України дії Російської Федерації, починаючи з 2014 року, а особливо з моменту повномасштабного вторгнення у 2022 році, стали причиною значних екологічних катастроф, які відповідають ознакам екоциду.

Міжнародно-правова відповідальність держави за екологічні злочини ґрунтується на базових принципах міжнародного права, включно з нормами, закріпленими у Статуті ООН, Женевських конвенціях 1949 року, а також додаткових протоколах до них. Окремі положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду та інших міжнародних договорів дозволяють притягувати держави та фізичних осіб до відповідальності за злочини проти довкілля.

Знищення лісів, забруднення водних ресурсів, пошкодження ґрунту та масштабні викиди токсичних речовин унаслідок бойових дій, підрич Каховської ГЕС та дії, пов'язані з ризиком для ядерної безпеки — це все злочини, вчинені Російською Федерацією на території України, які створюють додаткову загрозу для довкілля та людства загалом.

Термін «екоцид» вперше був використаний у 1970 році американським біологом Артуром Гальстоном під час конференції у Вашингтоні. Він описав масштабне знищення довкілля внаслідок військових дій, зокрема через застосування гербіцидів під час війни у В'єтнамі. У 1972 році термін «екоцид» отримав ширше визнання під час Конференції ООН із проблем навколишнього середовища в Стокгольмі, де акцентували на його руйнівних наслідках для екосистем та необхідності міжнародного регулювання цього явища.

Особливо тяжкою формою екоциду є воєнний екоцид — порушення екосистем середовища проживання людини в результаті бойових дій, які мають військову і політичну мету [1]. Такі дії можуть

включати масоване забруднення водних ресурсів, спалення лісів, застосування зброї, що має руйнівний вплив на навколишнє середовище, та інші дії, що призводять до незворотних екологічних наслідків.

У контексті українського законодавства питання екоциду, зокрема воєнного екоциду, залишається маловивченим і недостатньо урегульованим. В законодавстві України, згідно із ст. 441 Кримінального кодексу України, екоцид — це масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [2]. Однак, це визначення не охоплює специфіку воєнного екоциду, який є особливо актуальним в умовах війни з Російською Федерацією. Такі дії, як атаки на нафтобази, удари по територіям установ, що містять ядерні установки, знищення лісів, степів, морів, а також тварин та рослин, які там живуть мають розслідуватися як екоцид. На жаль, вітчизняне законодавство не передбачає окремого регулювання воєнного екоциду, що ускладнює юридичну відповідальність за екологічні злочини, вчинені внаслідок агресії, і не забезпечує достатньої правової охорони навколишнього середовища під час війни.

У контексті глобальних екологічних проблем, питання введення терміну «воєнний екоцид» до національного законодавства стає все більш актуальним. Це аналізує стан правової регламентації екологічних злочинів в Україні, визначаючи основні проблеми, що виникають через відсутність чіткого визначення екоциду, а також можливі шляхи його інтеграції в українське законодавство.

Одна з головних проблем є відсутність чіткої міжнародної правової бази. Хоча концепція екоциду згадується у міжнародних документах, наприклад, у Римському статуті Міжнародного кримінального суду [4], вона не отримала офіційного статусу окремого злочину. Це створює труднощі для України в розробці законодавчих норм, які відповідали б міжнародним стандартам.

Ще однією проблемою є недостатня міжнародна підтримка. Для ефективної імплементації воєнного екоциду в національне законодавство Україні потрібно забезпечити його визнання на глобальному рівні. Але наразі ця ініціатива стикається з низьким рівнем підтримки та бюрократичними складнощами.

Останньою, але не менш важливою проблемою, є низький рівень обізнаності громадян. Через недосвідченість інформаційних кампаній українці недостатньо усвідомлюють масштаби екологічних руйнувань,

завданих війною. Це, у свою чергу, знижує суспільний тиск на уряд для пришвидшення законодавчих змін.

Для вирішення цих проблем необхідно чітко визначити термін "воєнний екоцид", створити механізми для документування злочинів проти природи, залучити міжнародну підтримку та проводити активну інформаційну роботу серед громадян. Україна може стати світовим лідером у впровадженні цього терміна, створивши важливий прецедент у боротьбі за екологічну справедливість.

Список використаних джерел

1. Рибачек В. К. Міжнародно-правова регламентація злочину екоциду. *Часопис цивілістики*. 2022. Вип. 45. С. 82–87. <https://doi.org/10.32837/chc.v0i45.471>.
2. Екоцид. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Екоцид>.
3. CC Prosecutor, Fatou Bensouda, publishes comprehensive Policy Paper on Case Selection and Prioritisation (15.09.2016). *The International Criminal Court*. URL: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1238>.

КРИЖАНІВСЬКИЙ Денис Олександрович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ РЕПАРАЦІЙ ЯК ФОРМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ДЕРЖАВНОЮ, В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Принцип відшкодування завданої шкоди чи відновлення порушеного стану лежить в основі будь-якого деліктного зобов'язання. Проте, з огляду на специфіку міжнародних конфліктів та суб'єктного складу їх учасників, реалізація цього принципу в міжнародному праві стикається зі значними труднощами, пов'язаними з відсутністю єдиних механізмів, складністю доведення відповідальності та політизацією таких процедур. Так, репарації як форма відшкодування шкоди, завданої державою, в тому чи іншому вигляді мають глибоке історичне підґрунтя, яке змінювало їх зміст, форму та адаптувало під існуючі виклики. З огляду на сучасну тенденцію виникнення міжнародних конфліктів та низку інших викликів, репарації досі не виконують функцію превенції, що змушує розмірковувати над удосконаленням та пошуком нових механізмів визначення і виконання репарацій. При

цьому, доктринально репарації є досить актуальною формою міжнародно-правової відповідальності, яка повною мірою може здійснювати покладені на неї функції, проте фактично не робить цього, з огляду на велику кількість проблем правової регламентації в системі міжнародного права.

Першою та, на нашу думку, найбільшою проблемою репарацій як форми відшкодування шкоди, завданої державою, є недостатність єдиного правового регулювання. Дійсно, Статут ООН, рішення Міжнародного суду ООН, двосторонні чи багатосторонні угоди тією чи іншою мірою регулюють правовідносини з стягнення репарацій, проте з урахуванням гібридності сучасних міжнародних конфліктів наявних джерел, вочевидь, недостатньо. Досить прогресивною спробою систематизувати законодавство про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння стала Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 56/83 від 12 грудня 2001 р. [1], яка визначила основні форми, принципи та підстави міжнародно-правової відповідальності, а також умови відшкодування завданої шкоди. Проте станом на сьогодні вона носить більше декларативний характер, оскільки її положення повною мірою неможливо застосувати, з огляду на їх невідповідність сучасним викликам у вигляді гібридних війн, екологічних катастроф і відсутності правосуб'єктності фізичних та юридичних осіб в системі міжнародного права для ефективного захисту своїх прав та законних інтересів.

Наступні проблеми тісно пов'язані між собою і виражаються в протиправній поведінці винного у міжнародному правопорушенні суб'єкта, яка спрямована на ухилення від виконання своїх репараційних зобов'язань і полягає у невизнанні своєї відповідальності, проблемах визначення розміру репарацій та політизації репараційних процесів. Так, зазвичай держави або інші суб'єкти міжнародного права заперечують свою вину у вчиненому правопорушенні або обмежують її, чим намагаються уникнути відповідальності або зменшити розмір відшкодування. При цьому міжнародні спори про репарації часто залежать від політичної кон'юнктури, а не лише від юридичних норм, які, в свою чергу, не містять жодних стандартів для визначення розміру відшкодування за матеріальні збитки та моральну шкоду, що створює неабияку прогалину у механізмі стягнення репарацій.

Яскравим прикладом такої поведінки можна вважати процес визначення розміру завданої сторонам шкоди за порушення норм міжнародного права, який було ініційовано за Алжирською угодою від 12 грудня 2000 р., укладеною між Еритреєю та Ефіопією. Вказана

угода передбачала припинення бойових дій та створення претензійної комісії. Так, за результатами роботи такої комісії присуджена компенсація становила лише невелику частину від того, що вимагали сторони (0,16 %) [2]. Такий відсоток задоволених претензій зумовлено, зокрема, невизнанням сторонами конфлікту фактів вчинення міжнародних правопорушень, унеможливлення прямого звернення фізичних та юридичних осіб до комісії з метою захисту своїх прав та законних інтересів, а також не визначенням джерел фінансування та черговості задоволення присуджених виплат, що в кінцевому результаті призвело до ситуації, де зрештою жодна з сторін конфлікту не виконала своїх репараційних зобов'язань. При цьому, сторони на сьогодні не мають зустрічних претензій щодо виплати репарацій, адже усілякими способами демонструють намагання розвивати двосторонні відносини, проте в кінцевому результаті за наслідками ведення бойових дій більшість постраждалих залишилися без жодних відшкодувань.

Серед іншого реальною перешкодою для ефективного стягнення репарацій є обмеженість механізмів міжнародного права у випадку, коли держава відмовляється визнавати чи виконувати рішення міжнародних судових органів. Так, забезпечення виконання репараційних зобов'язань жодним чином не врегульовано та не передбачено нормами міжнародного права, яке, в свою чергу, ґрунтується на принципі добровільного виконання судових рішень суверенними державами. При цьому варто також наголосити на низькому авторитеті міжнародних судових органів, що зумовлює обов'язкову наявність політичної волі задля виконання таких судових рішень. У справі «Нікарагуа проти США» Міжнародний суд ООН визнав США винними у порушенні міжнародного права через підтримку «контрас» (угруповання, що вели партизанську війну проти уряду в Нікарагуа в 1980–1990 роки) [3], але США відмовилися виконувати рішення, посилаючись на небажання визнавати юрисдикцію суду, незважаючи на те, що у 1946 році вони виступили із заявою про визнання обов'язкової юрисдикції МС ООН [4, с. 170]. Зрештою, під тиском міжнародної спільноти в 1991 році Нікарагуа відмовилася від будь-яких претензій до США, а в міжнародній спільноті почала побутувати думка про те, що МС ООН непрямо керують «могутні» держави, такі як, наприклад, США або Великобританія і коли йдеться про такі держави як США, то вони можуть вчиняти, так би мовити, «акти над правом» [4, с. 170], що значною мірою підірвало авторитет міжнародного судочинства.

На сьогодні надзвичайно актуальними для України та доктрини міжнародного права в цілому є виклики, пов'язані із стягненням репарацій в умовах гібридної війни та екологічних катастроф, які значною мірою ускладнюють процес визначення розміру завданої шкоди та суб'єктів міжнародного правопорушення. Так, гібридні війни характеризуються інформаційними атаками, економічними блокадами та використанням приватних військових компаній, відтак у контексті війни в Україні це стосується не лише матеріальних втрат, але й питань відновлення психологічного здоров'я нації, реінтеграції переселенців і забезпечення правового захисту постраждалих від війни, що не може бути забезпечено репараціями в класичному розумінні.

У контексті екологічних катастроф варто згадати розлив нафти під час війни в Перській затоці, який визнано одним із найбільших актів екотероризму, в результаті якого в Перську затоку було умисно вилито від 380 до 580 млн галонів нафти [5], що призвело до катастрофічних наслідків в екосистемі. Проте поза увагою Комісії з визначення розміру збитків залишилися складнощі, пов'язані з оцінкою довгострокових наслідків такого масштабного забруднення. Питання обрахунку екологічних втрат виходить за межі традиційного розуміння шкоди, оскільки включає забруднення морського середовища та порушення екосистемних функцій, наслідки яких проявлятимуться десятиліттями, що також свідчить про необхідність реформування механізму визначення розміру репарацій для реалізації принципу співмірності до завданої шкоди та забезпечення реальності їх стягнення.

Вищевказані обставини зумовлюють необхідність адаптації механізму стягнення репарацій під сучасні виклики чи пошук концептуально нового підходу до питання відшкодування шкоди, завданої державою, внаслідок вчинення протиправного діяння. Це питання набуває особливої актуальності в умовах ескалації міжнародних конфліктів, катастрофічних економічних та екологічних наслідків, що спричиняють збитки, які виходять за межі традиційного розуміння шкоди. Зокрема, проблематика репарацій ставить під сумнів її ефективність існуючих механізмів міжнародного права, оскільки на практиці відсутні інструменти примусового виконання рішень міжнародних судів, а держава може просто уникнути відповідальності через юридичні та політичні прогалини.

При цьому, окреслена проблематика є не лише предметом дискусій серед науковців та політиків, але й підставою для оновлення міжнародного права з метою адаптації його до сучасних реалій. Розвиток цієї правової доктрини має важливе значення для створення

ефективного механізму запобігання та компенсації шкоди в майбутньому, що виконуватиме превенцію, як одну з основоположних функцій міжнародно-правової відповідальності. Таким чином, проблематика репарацій не тільки відображає реальні прогалини у системі міжнародного права, але й стимулює науковців та практиків до розв'язання таких глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Responsibility of States for internationally wrongful acts : Resolution adopted by the General Assembly № 56/83. *Official Document System of the United Nations*. URL : <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n01/477/97/pdf/n0147797.pdf> (data access: 09.12.2024)
2. Косаревич С. Діяльність Еритрейсько-Ефіопської претензійної комісії: висновки для процесу відшкодування Україні. *Центр Дністрянського*. URL: <https://dc.org.ua/news/diyalnist-erytreysko-efiopskoji-pretenziynoi-komisiyi-vysnovky-dlya-procesu-vidshkoduvannya-ukrayini> (дата звернення: 09.12.2024).
3. Контрас. *Вікіпедія*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Контрас> (дата звернення: 10.12.2024).
4. Касинюк І. Юрисдикція міжнародного суду ООН щодо актів агресії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 48. Т. 2. С. 169–172. *Електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ»*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34444/1/ЮРИСДИКЦІЯ%20МІЖНАРОДНОГО%20СУДУ.pdf>.
5. Райт С. Катастрофічні збитки від розливів нафти (14.09.2020). *The Ocean Foundation*. URL : <https://oceanfdn.org/uk/the-catastrophic-damages-from-oil-spills> (дата звернення: 09.12.2024).

ЛУК'ЯНЕЦЬ Володимир Миколайович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності *Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*, <https://orcid.org/0009-0001-9528-7790>

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ СЛУЖБОВОГО ВІНАХІДНИЦТВА

Сталий розвиток суспільства та держави нерозривно пов'язаний із впровадженням інноваційної моделі економіки, спрямованої на

ефективне використання знань, новітніх технологій і творчих рішень. Ця модель є основою для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку та досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку.

Однією з ключових складових інноваційної економіки є винахідництво, яке відіграє роль рушія технологічного прогресу та сприяє сталому соціально-економічному зростанню. У межах винахідницької діяльності особливе місце займає створення об'єктів інтелектуальної власності під час виконання службових завдань. Ці об'єкти є результатом творчої діяльності працівників, здійснюваної в межах виконання їхніх трудових обов'язків, та мають вагомим значення для розвитку підприємств, організацій і національної економіки загалом. У зв'язку з цим актуальним є дослідження проблематики цивільно-правового регулювання відносин, що виникають у сфері службового винахідництва.

Цивільно-правове регулювання відносин у сфері службового винахідництва врегульовано низкою нормативно-правових актів, серед яких Конституція України (ст. 41), Цивільний кодекс України (гл. 75, ст. 429), Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Угода ТРІПС (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) та Паризька конвенція про охорону промислової власності.

Особливістю цих відносин є їх змішаний характер, що базується на положеннях трудового та цивільного законодавства. З одного боку, трудове законодавство регулює відносини між працівником-винахідником та роботодавцем у межах виконання службових завдань. Воно визначає умови праці, права й обов'язки сторін, а також порядок виплати винагороди за створені об'єкти інтелектуальної власності.

З іншого боку, цивільне законодавство доповнює ці відносини, встановлюючи правовий режим об'єктів інтелектуальної власності, механізми передачі майнових прав, порядок їх використання, а також забезпечує захист прав авторів. Такий змішаний характер правового регулювання у сфері службового винахідництва сприяє комплексному підходу до врегулювання відносин, забезпечуючи захист прав авторів і водночас враховуючи інтереси роботодавців щодо використання об'єктів інтелектуальної власності.

Службові об'єкти інтелектуальної власності займають важливе місце у системі правового регулювання відносин між працівником і роботодавцем. Як зазначає О. Є. Аврамова, службовий об'єкт інтелектуальної власності — це об'єкт, створений творцем під час виконання трудових обов'язків [1, с. 135]. Такі об'єкти називають

залежними, оскільки права на них здійснюються не лише творцем, але й роботодавцем, що обумовлює специфічний правовий режим.

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», службовий винахід або корисна модель є результатом творчої діяльності працівника, створеним:

— у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця, якщо інше не передбачене трудовим договором (контрактом);

— із використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва чи обладнання роботодавця [2].

Це означає, що службовий твір, як окремий вид об'єкта інтелектуальної власності, є результатом творчої діяльності, здійсненої в межах виконання працівником своїх трудових обов'язків або за завданням роботодавця. Відносини між працівником і роботодавцем у цій сфері базуються на трудовому договорі або спеціальних договорах, які визначають порядок створення, використання та передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Службовий винахід має специфічний правовий статус, оскільки його правовий режим залежить від трудових відносин між винахідником і роботодавцем. Основою таких відносин є трудовий договір, який визначає: службове завдання, перехід майнових прав на службовий винахід, немайнові права винахідника, виплату винагороди тощо.

Отже, службовий винахід — це результат, створений працівником у межах виконання його трудових (службових) обов'язків або за дорученням роботодавця.

Згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», право на реєстрацію службового винаходу (корисної моделі) має роботодавець винахідника, якщо інше не передбачено договором [2]. Це положення спрямоване на досягнення балансу інтересів між працівником (автором) і роботодавцем. Роботодавець, як сторона, що створює умови для роботи, надає ресурси та інфраструктуру, отримує можливість реалізувати й використовувати створений об'єкт. Водночас працівник має право на визнання свого авторства та отримання винагороди за створення винаходу.

Наприклад, договором може бути передбачено, що автор залишає за собою право на реєстрацію або отримує додаткові компенсації за передачу таких прав роботодавцю.

Підсумовуючи можна зазначити, що можливість договірною регулювання у сфері службового винахідництва дозволяє сторонам

враховувати специфіку конкретних трудових відносин, забезпечуючи більшу гнучкість у правовому регулюванні. Водночас зберігаються чіткі правові рамки щодо створення, використання та охорони службових винаходів, що сприяє ефективному захисту прав як працівників, так і роботодавців.

Список використаних джерел

1. Аврамова О. С. Здійснення майнових прав на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 5 (95). С. 135–144. *Юридичний радник*. URL: <http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2017/11/Avramova.pdf>.
2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Закон України від 15.12.1993 р. № 3687–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.

МОЗОЛЕВСЬКИЙ Олександр Вікторович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
<https://orcid.org/0009-0009-3890-1852>

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЩОДО НАДАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Сучасні виклики, зокрема воєнний стан, суттєво вплинули на характер суспільних відносин. Два роки повномасштабної війни Російської Федерації проти України призвели до значного зростання кількості осіб з інвалідністю. Відмінною рисою цього періоду стала інша природа виникнення інвалідності: вона здебільшого спричинена бойовими діями та ворожими обстрілами мирних українських міст. За цей час кількість осіб з інвалідністю збільшилася на 300 тис., що становить приріст на 10 % [1].

Сучасні виклики, воєнний стан природно змінюють зміст суспільних відносин. Два роки повномасштабної війни росії проти України спричинили стрімке зростання кількості людей, які мають інвалідність. І ця інвалідність має іншу природу, ніж у часи до війни: насамперед вона виникає внаслідок бойових дій і ворожих обстрілів мирних українських міст. За два роки кількість людей з інвалідністю зросла на 300 тис. — на 10 % [1].

Такі обставини висувають на перший план питання забезпечення прав та інтересів осіб із особливими потребами, зокрема через підтримку з боку держави та суспільства. Одним із ключових засобів такої підтримки є надання реабілітаційних послуг, які мають комплексний характер, об'єднуючи соціальні, медичні та правові аспекти.

З правової точки зору, реабілітаційні послуги є різновидом цивільно-правових послуг, що визначає специфіку їх регулювання. Вони ґрунтуються на правових підставах, що виникають унаслідок договірних зобов'язань між надавачами послуг та їх отримувачами. Оскільки реабілітаційні послуги охоплюють широкий спектр заходів, включаючи медичну допомогу, соціальну адаптацію та юридичну підтримку, їх правове регулювання потребує системного підходу, з урахуванням сучасних викликів, зокрема тих, які виникають унаслідок воєнного стану.

Таким чином, правові підстави виникнення зобов'язань щодо надання реабілітаційних послуг слід розглядати як важливий елемент системи захисту прав осіб із інвалідністю, що сприяє їх інтеграції у суспільство та забезпеченню належного рівня життя.

Наведене вказує, що люди з особливими потребами вимагають та будуть вимагати опіки як з боку держави, так і суспільства. Одним із засобів підтримки такої категорії людей є реабілітаційні послуги, що мають комплексну природу: соціальну, медичну та правову. Так, реабілітаційні послуги є різновидом цивільно-правових послуг.

Реабілітаційні послуги є одним із ключових засобів підтримки осіб із особливими потребами, які постраждали внаслідок соціально-економічних трансформацій та воєнного стану. Вони мають комплексний характер, об'єднуючи соціальні, медичні та правові аспекти, і належать до цивільно-правових послуг.

Згідно з п. 2 Порядку здійснення реабілітаційних заходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 31, «реабілітаційні заходи з надання послуг» розуміються як система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів. Ці заходи спрямовані на відновлення, компенсацію порушених або втрачених функцій організму, досягнення та підтримання соціальної і матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство [2].

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», реабілітація у сфері охорони здоров'я визначається як комплекс заходів, що здійснюються фахівцями у складі

мультидисциплінарної реабілітаційної команди або самостійно. Реабілітаційна допомога може надаватися як у спеціалізованих реабілітаційних закладах, так і в територіальних громадах, і має на меті досягнення оптимального рівня функціонування та якості життя осіб із обмеженнями повсякденного функціонування [3].

У ч. 2 ст. 25 цього ж Закону зазначено, що надання реабілітаційних послуг ґрунтується на принципах доказової реабілітації, яка базується на наукових підходах та найкращих практиках [3].

Проаналізувавши наведені положення, можна зробити висновок, що реабілітація є комплексним процесом, спрямованим на відновлення та компенсацію порушених функцій організму. Її мета полягає не лише у фізичній реабілітації, а й у досягненні соціальної та трудової адаптації особи. Реабілітаційні послуги можуть надаватися як у спеціалізованих установах, так і на рівні громад, забезпечуючи індивідуальний підхід до потреб кожного пацієнта. Отже, реабілітаційні послуги — це комплекс заходів медичного, соціального, психологічного, педагогічного та професійного характеру, спрямованих на відновлення, компенсацію функцій організму та покращення якості життя осіб, які потребують реабілітації.

Надання реабілітаційних послуг здійснюється на підставі договору, укладеного між отримувачем послуг або його законним представником та надавачем реабілітаційних послуг. У такому договорі визначаються права й обов'язки сторін, а також регламентуються порядок і умови надання послуг, їхній обсяг, строки та, за необхідності, вартість.

Особливістю договорів про надання реабілітаційних послуг є нематеріальний характер об'єкта договору. При цьому продається не сам результат, а дії, що спрямовані на його досягнення. Крім того, надання послуг нерозривно пов'язане з особою виконавця, оскільки їх якість і ефективність залежать від професійної компетентності, кваліфікації та досвіду виконавця. Також важливою особливістю цих послуг є їх невичерпність: незалежно від кількості разів надання послуги, її основні характеристики залишаються незмінними [4, с. 58].

Окрім того, реабілітаційні послуги можуть надаватися безоплатно в межах державних медичних програм. У таких випадках договір може містити спеціальні положення, які регламентують використання бюджетних коштів, механізм контролю за їхнім цільовим спрямуванням та відповідальність сторін.

Загалом, зобов'язання щодо надання реабілітаційних послуг виникають на підставі норм цивільного, адміністративного,

соціального та медичного права, які регламентують порядок і умови забезпечення цих послуг. Основною правовою підставою для виникнення зобов'язань є укладання договору про надання реабілітаційних послуг. У договорі чітко окреслюються обсяг, строки, умови, відповідальність сторін і порядок виконання реабілітаційних заходів.

Вважаємо, що така ретельна правова регламентація зобов'язань щодо надання реабілітаційних послуг є важливим інструментом реалізації державної політики у сфері реабілітації. Це сприяє підвищенню якості надання реабілітаційних послуг, забезпечує їх доступність та ефективність, а також створює надійний механізм захисту прав отримувачів. Такий підхід відповідає сучасним викликам у сфері соціального захисту населення та дозволяє максимально враховувати індивідуальні потреби осіб із обмеженнями функціонування.

Список використаних джерел

1. Танасишин у штаб-квартирі ООН: В Україні понад 3 млн людей з інвалідністю — це люди з величезним потенціалом, навичками, ідеями, силою (13.06.2024; 11:10). *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23795.html>.
2. Про затвердження Порядку здійснення реабілітаційних заходів. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.01.2022 р. № 31. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31-2022-%D0%BF>.
3. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я. Закон України від 03.12.2020 р. № 1053–IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20>.
4. Дутко А. О. Юридична конструкція договору про надання реабілітаційних послуг. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 9. С. 54–62. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-9\(37\)-54-62](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-9(37)-54-62).

ОКУНЬ Олег Ігорович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Для кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності характерна бланкетність їх диспозицій. Також їх вирізняльною ознакою є складність об'єктивної сторони і потреба в аналізі та дослідженні, великої кількості різних нормативно-правових актів, які використовуються при регулюванні та здійсненні господарської діяльності. Також потрібно досить добре розбиратися в документах, які можуть виступати предметами відповідних кримінальних правопорушень — їх підробляють, незаконно використовують, тощо. Одним із видів таких документів є цінні папери. Поняття цінних паперів та їх види вказані у ст. 8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [1].

До кримінальних правопорушень, які пов'язані із цінними паперами можна віднести ті, що передбачені ст.ст. 199, 223⁻¹, 224, 232⁻² КК України. Аналіз цих правопорушень свідчить, що переважно вони спрямовані на безпосереднє виготовлення підроблених державних цінних паперів (ст. 199 КК України), на підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 232⁻¹ КК України), тобто це свого роду підготовчі дії до підробки цінних паперів, виготовлення, збут та використання підроблених цінних паперів (крім державних цінних паперів) (ст. 242 КК України), а також ненадання інформації про цінні папери, тобто приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232⁻² КК України).

На даний час ефективне функціонування ринку цінних паперів є важливою складовою економічного розвитку та стабільності України в сучасних умовах. Державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється спеціальним уповноваженим органом (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку) і спрямоване на те що всі учасники цих відносин дотримувалися встановлених законодавством правил. Також держава має забезпечити ефективну системи юридичної відповідальності за відповідні порушення. Тому цілком логічно, що одним з елементів примусових заходів, що гарантують дотримання багатьох обмежень, передбачених правовими нормами, є юридична відповідальність, зокрема кримінальна.

Проте варто вказати, що за оцінками учасників ринку цінних паперів, зараз він (за винятком досить активного випуску та обігу державних цінних паперів) перебуває у депресивному стані та переживає період чергового «перезавантаження» [2].

Тому зважаючи на складність об'єктивної сторони аналізованих кримінальних правопорушень, складність та заплутаність відповідного правового регулювання виготовлення та обігу цінних паперів, постійні зловживання на ринку цінних паперів, важливим є здійснення наукових досліджень відповідної проблематики, які, як сподіваємося, допоможуть у забезпеченні законності та правопорядку в означеній сфері.

Варто зазначити, що, на жаль, питання кримінальної відповідальності за зловживання на ринку цінних паперів у науці кримінального права належать до таких, що мало розроблені, або розроблялись досить давно [3]. З одного боку це можна пояснити тим, що такі суспільні відносини є дуже динамічними, бланкетними. З іншого — тим, що практично відсутня судова практика притягнення до відповідальності за зловживання на ринку цінних паперів [4, с. 124]. Також ми спостерігаємо неоднозначну оцінку науковцями спеціальних кримінальних заборон, спрямованих на протидію порушенням у сфері обігу цінних паперів, їх значенню та загалом відсутність єдиного розуміння правової природи цього злочинного явища. Також не має однозначного розуміння процес імплементації Директиви ЄС № 2014/57/ЄС від 16 квітня 2014 р. про кримінальні санкції за зловживання ринком [5].

Окремі аспекти кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень щодо зловживання на ринку цінних паперів здійснено у працях таких науковців як І. І. Бартош, Р. А. Волинець, Р. Ю. Бондаренко, П. С. Берзін, Б. М. Грек, О. О. Дудоров, О. О. Кашкаров, О. М. Нестеренко, Р. О. Мовчан, Я. І. Соловій, Є. Л. Стрельцов, В. М. Тертишник, С. С. Титаренко, С. С. Чернявський та інших.

Однак варто вказати, що такі наукові розробки стосувалися переважно загального дослідження кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності або аналізу предметів, які можуть бути складовою об'єктів посягань (в т.ч. і цінних паперів), або процесу розмежування різних кримінально-протиправних діянь.

Оскільки це все ж таки в першу чергу наукове дослідження, ми вважаємо що його вплив на наукову доктрину буде у наступному:

— відбудеться актуалізація сучасних наукових досліджень у сфері господарських кримінальних правопорушень;

— буде здійснене комплексне наукове дослідження кримінально-правових проблем зловживань на ринку цінних паперів з огляду не лише на кримінальне, тобто карне законодавство, але й з точки зору регулятивного законодавства (адміністративного, господарського, цивільного), а також з огляду на практику його застосування;

— буде здійснене порівняння протидії зловживанням на ринку цінних паперів за вітчизняним законодавством та законодавством окремих зарубіжних країн, напрацьовано пропозиції щодо запозичення позитивного зарубіжного досвіду;

— будуть розроблені пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування, в тому числі щодо захисту прав інвесторів у цінні папери.

Тому ми хочемо комплексно дослідити кримінальну відповідальність за зловживання на ринку цінних паперів, актуалізувати питання кримінально-правового захисту ринку цінних паперів, вирішити дискусійні питання щодо розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску, а також щодо порушення порядку здійснення емісії цінних паперів та інші питання. Зважаючи на бланкетність диспозицій досліджуваних нами кримінальних правопорушень ми хочемо проаналізувати господарське та цивільне законодавство, яке стосується обігу цінних паперів на предмет його вдосконалення.

Також важливим аспектом є аналіз судової та іншої правозастосовної практики. На даний час важливим є вирішення питання — чи відповідна судова практики по притягненню винних осіб до кримінальної відповідальності за зловживання на ринку цінних паперів відсутня тому, що ці норми не дієві, є пережитком минулого і їх варто декриміналізувати, чи є інші системні причини, чому по окремих згаданих нами кримінальних правопорушеннях практика повністю відсутня, або її є дуже мало?

Відповідь на ці та інші питання ми і хочемо дати в нашій науковій роботі, яка стосується кримінальної відповідальності за зловживання на ринку цінних паперів.

Список використаних джерел

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки. Закон України від 23.02.2006 р. № 3480–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3480-15>.
2. Тертишник В. М. Зловживання на ринку капіталів: економіко-правові аспекти. Дніпро : ЛІРА ЛТД, 2020 532 с.
3. Кашкаров О. О. Проблеми кваліфікації злочинів у сфері випуску та обігу цінних паперів. Харків : Формат Плюс, 2008. 186 с.

4. Дудоров О. О, Мовчан Р. О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності — час визначитися зі стратегією розвитку. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 120–139. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vakpu_2015_2_18.
5. Directive 2014/57/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on criminal sanctions for market abuse (market abuse directive). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014L0057>.

ОМЕЛЬЧУК Денис Олегович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ НА ТАЄМНИЦЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інформація завжди була і є важливим інструментом, її навіть досить часто називають зброєю. Водночас є велика кількість інформації, яка має обмежений доступ, або і взагалі є таємною. Тому надзвичайно важливо забезпечити її правильне використання та захист. В першу чергу мова йде про державну таємницю, лікарську таємницю, таємницю листування, голосування тощо. Водночас таємниця, тобто інформація, яка не має бути розголошена, або має бути відома лише обмеженому колу, є і в інших сферах, в тому числі і в сфері господарської діяльності, де вона стала одним з основних елементів ведення бізнесу. Якщо вести мову про банківську таємницю, то є багато випадків коли злочинці намагаються отримати доступ до банківських рахунків інших осіб (намагаються незаконно отримати пін-коди карток для зняття готівки використовуючи так звані «скімінгова накладки» або сигнальні маяки, які містить приховану відеокамеру та накопичувач даних тощо). Попри те, що загалом кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності досліджені досить детально О. О. Дудоровим, С. О. Харитоновим, М. І. Пановим, В. В. Гальцовою, В. О. Навроцьким, Н. О. Гуторовою, В. В. Клименком та іншими науковцями, також Т. І. Висловською на монографічному рівні здійснено комплексне дослідження кримінально-

правової охорони таємниці в Україні, однак комплексне дослідження таємниці саме у сфері господарської діяльності поки що відсутнє. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження проблем кримінально-протиправних посягань на таємницю у сфері господарської діяльності в межах наукового дослідження господарських кримінальних правопорушень та відповідної наукової доктрини.

У Кримінальному кодексі України в розд. IV передбачена кримінально-правова охорона таємної інформації — таємниці фінансового моніторингу (ч. 2 ст. 209¹), комерційної таємниці (ст.ст. 231 та 232), банківської таємниці (ст.ст. 231 та 232), професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232). Така таємниця є інтелектуальним ресурсом, значення якого кого тільки посилюється в умовах глобалізації торгівлі та розвитку технологій. Загалом, диспозиції цих правопорушень є бланкетними і для встановлення їх змісту потрібно звернутися до інших нормативно-правових актів. Також їх вирізняльною ознакою є те, що склади сформульовані як матеріальні і те, що вони є предметними, тобто що містять вказівку на наявність предмета кримінального правопорушення безпосередньо у диспозиції статті [1, с. 171].

Якщо систематизувати способи вчинення цих кримінальних правопорушень, то законодавець передбачає три такі основні форми посягання на таємницю: отримання відомостей, що становить таємницю, використання відомостей, що становлять таємницю та розголошення відомостей, що становлять таємницю. Відповідно до здійснених наукових класифікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності ці діяння відносяться до кримінальних правопорушень в сфері нормальної підприємницької діяльності [2, с. 438]. Тобто це є їх видовим об'єктом.

Видається, що ці кримінальні правопорушення мають багато спільного із кримінальними правопорушеннями проти власності, де основним предметом посягання є майно, яке має певну матеріальну цінність. І саме цінність майна цікавить злочинця. Комерційна, банківська таємниця теж є об'єктом цивільних та господарських правовідносин, за яку теж можна отримати значну матеріальну вигоду від її незаконного використання, збуту (розголошення). І таємну інформацію, як і майно у кримінальних правопорушеннях проти власності можна викрасти (тобто незаконно зібрати певні відомості), використати шляхом впровадження у певні виробничі процеси, продати іншій особі, тощо. І хоч у них відрізняється родовий об'єкт

посягання, але злочинця в обох випадках цікавить можливість отримання матеріальної вигоди.

Водночас я вважаю цілком вірним розташування кримінальних правопорушень, які посягають на таємницю саме у розділі IV КК України. Це цілком відповідає принципу поділу норм на загальні і спеціальні залежно від особливостей предмета посягання. Все ж таки комерційна, банківська таємниця, професійна таємниця на ринках капіталу, тощо є спеціальним видом відомостей, що відмінні від державної таємниці, а також вони мають відмінність від звичайного майна, адже їхня правова природа полягає у тому, що це відомості, інформація про щось, а не конкретна річ матеріального світу [3]. Також тут предмет кримінального правопорушення як правило, формується не одномоментно, як при викраденні майна, а протягом певного часу, тобто шляхом збору.

Таємниця, з точки зору цивільного та господарського права — це в першу чергу інформація, відомості. До прикладу, відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України [4]. У розділі IV КК України передбачена відповідальність за посягання не тільки на інформацію, що становить певну таємницю, але й на інсайдерську інформацію (тобто інформацію про емітента, його цінні папери) (ст.ст. 232¹ та ст. 232³), інформацію про бази даних вкладників (ст. 220-КК), про діяльність емітента (ст. 232²), інформацію щодо, інформацію щодо юридичної особи (ст. 205¹) тощо. Однак не уся інформація є таємницею, тому на мою думку, кримінальні правопорушення, які посягають на таємницю у сфері господарської діяльності — це суспільно-небезпечні діяння, які посягають на спеціальний вид інформації у сфері господарювання (таємну таємницю) шляхом протиправного впливу на неї (збір, використання, розголошення). Такі діяння порушують встановлений порядок здійснення нормальної господарської діяльності і заподіють значну шкоду.

Список використаних джерел

1. Процюк О. В. Загальні засади кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 168–174. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Kisiluk_Procuk.pdf.
2. Харитонов С. О. Система кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 434–438. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.63>.
3. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 р. № 2657–ХІІ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

4. Редько К. Ю., Куніцька З. Е. Комерційна тасмниця: особливості та проблеми нормативно-правового забезпечення в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 5. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.5.34>.

ПАЛІНЧАК Андрій Олександрович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Цивільно-правова відповідальність є одним з найбільш дискусійним питанням серед науковців у цивільному праві.

У науковій літературі цивільно-правова відповідальність розуміється як сукупна система заходів направлена на врегулювання суспільних відносин. Таку думку висловлюють науковці, зокрема, І. С. Канзафарова [5, с. 100].

Норми, які на сьогоднішній день закріплені в цивільному законодавстві стосовно відповідальності не відображають цілісно упорядкованої системи, а складаються з окремих видів відповідальності.

Як зазначає А. Л. Ткачук, що до видів відповідальності належать договірний та позадоговірний, чим зумовлена наявність численних розбіжностей між ними [1, с. 8].

Беручи до уваги той факт, що договірний та позадоговірний види відповідальності відмінні один від одного, вони також мають і загальні характеристики.

По-перше, це виникнення майнових наслідків як результат настання юридичного обов'язку. Тобто, незалежно від виду відповідальності, у особи, яка порушила зобов'язання виникають нові обов'язки, які були відсутні при укладенні певного договору.

По-друге, можна погодитись з думкою Л. М. Баранової, яка стверджує, що у доктрині цивільного права покладання на особу цивільно-правової відповідальності означає виникнення у неї обов'язку майнового характеру, якого не було до вчинення правопорушення [2, с. 40].

По-третє, як загальну характеристику цих видів відповідальності те, що застосуванню вони підлягають лише у випадку їх погодження.

Частіше за все, науковці розкривають поняття відповідальності як «санкцію», «обов'язок», «правовідношення». З цього можна зробити висновок, що цивільно-правова відповідальність — це санкція за порушення зобов'язання, що тягне за собою виникнення певних обов'язків.

У сучасній правовій енциклопедії санкція (від лат. *sanction* — неперушна постанова) визначається як:

1) складова частина норми права, яка в разі невиконання норми визначає заходи державного впливу, головним чином — у формі примусу;

2) встановлений законом порядок обов'язкового затвердження прокурором (судом) постанов про вжиття заходів примусового характеру у випадках, визначених законодавством [3, с. 298].

Багатозначне поняття санкції належить до будь-яких негативних наслідків, що передбачені правовою нормою, будь то попереджувальні заходи, запобіжні заходи, заходи захисту або заходи відповідальності.

Аналізуючи наукове дослідження І. С. Канзафарової, можна помітити, що науковці висловили три думки стосовно зв'язку відповідальності та санкції. Згідно цих точок зору, першою є те, що цивільно-правова санкція є різновидом цивільно-правової відповідальності, таку концепцію називають «пріоритету відповідальності». Наступною точкою зору є те, що цивільно-правова відповідальність є різновидом санкції. Остання концепція представляє собою ототожнення попередніх, яка відповідно називається «концепцією тотожності» [6, с. 257].

Враховуючи думку прихильників концепції тотожності, можна зробити висновок, що «санкція» та «відповідальність» є за своїм змістом однакові.

Тобто, санкцію слід розглядати як певний захід, що застосовується до порушника вказаних нормою права, яка за своєю природою є саме реалізацією відповідальності. В то самий час, науковці, зокрема В. І. Борисова та інші, визначають цивільно-правову відповідальність як застосування до правопорушника у разі вчинення ним протиправних дій або бездіяльності передбачених договором чи законом заходів державного примусу у вигляді додаткових цивільно-правових обов'язків майнового характеру (санкцій) [4, с. 80].

Отже, з системного аналізу наукової літератури, можна дійти висновку, що незалежно від того, який вид відповідальності підлягає застосуванню, договірний чи позадоговірний, вона настає у зв'язку з

невиконанням договірних зобов'язань. Таке порушення тягне за собою цивільно-правову відповідальність і як наслідок з'являються нові обов'язки майнового характеру, які були відсутні при укладенні певного договору.

Не зважаючи на те чи сторонами було обумовлено у договорі наслідки порушення зобов'язання, санкція буде застосована відповідно до законодавства у разі доведення вини порушника.

Ототожнюючи поняття «санкція» та «відповідальність», можна дійти висновку, що не може накладатися санкція на особу, вина якої за порушення зобов'язання не доведена, а також, наявність відповідальності правопорушника у разі вчинення ним протиправних дій або бездіяльності передбачених договором чи законом тягне за собою накладення санкцій, які мають примусовий характер.

Список використаних джерел

1. Ткачук А. Л. Значення вини у відносинах відповідальності за порушення договірних зобов'язань. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2002. 19 с.
2. Баранова Л. М., Сиротенко С. Є. Цивільно-правова відповідальність. *Цивільне право України* : у 2 т. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 1. С. 360–387.
3. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 384 с.
4. Цивільне право : у 2 т. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 2. 816 с.
5. Кanzaфарова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні. Дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 453 арк.
6. Кanzaфарова І. С. Санкція і відповідальність у цивільному праві (проблема співвідношення). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип. 22. Київ, 2003. С. 257–260.

РЕКРУТНЯК Назарий Валерійович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО КОНТРАБАНДУ

Враховуючи останні події в Україні, фактично неможливо контролювати частину кордонів, тому дослідження, присвячені питанням контрабанди набувають все більшої важливості та актуальності.

Контрабанда своєю багатогранною природою як злочинне діяння є складовим елементом економічної злочинності та безумовно займає першість за обсягом заподіяної матеріальної шкоди державі, тому важливість протидії таким діянням, у тому числі шляхом притягнення винних до кримінальної відповідальності, не викликає сумніву. Однак можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності залежить від результатів доказування як на стадії досудового розслідування, так і під час судового провадження.

Складність сучасних схем контрабанди, включаючи використання інформаційно-цифрових технологій, ускладнює процес доказування, а отже, робить його більш важливим для забезпечення законності та справедливості судових рішень.

Доказування є фундаментальною науково-правовою категорією, яка визначає основний зміст кримінального провадження і впливає на функціонування всіх його інститутів, це пов'язано з тим, що кожне кримінальне провадження, незалежно від виду правопорушення, вимагає встановлення сукупності обставин, що є кінцевою метою доказування.

Належне доказування обставин кримінального провадження виступає головною кримінальною процесуальною гарантією та ефективним процесуальним засобом прийняття законних, обґрунтованих та вмотивованих кримінальних процесуальних рішень.

Попри стабільно значну увагу науковців до сфери доказування в кримінальному процесі, у вітчизняній науці кримінального процесуального права наявна низка спірних, дискусійних питань, які потребують свого вирішення. Тобто, сучасний стан досліджень і практичний характер проблематики у цьому напрямі свідчать про необхідність проведення наукового дослідження особливостей доказування у кримінальному провадженні про контрабанду.

Проблематика доказування у кримінальному провадженні про контрабанду вимагає переосмислення окремих положень в межах доктрини кримінального права та процесу, оскільки основний зміст кримінальної процесуальної діяльності складає саме діяльність з доказами. Саме тому кримінальне процесуальне доказування займає одне з центральних місць у теорії кримінального процесу.

Варто враховувати, що доказування є діяльністю, яка за своєю природою має пізнавальний характер, тобто правозастосовні органи (слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд) у процесі доказування формують суб'єктивний образ об'єктивної дійсності щодо події, яка відбулась у минулому. Зазначена діяльність є складно-структурованою і передбачає встановлення і дослідження обставин провадження, що належать до предмета доказування, шляхом збирання (формування), перевірки та оцінки доказів. У цьому контексті важливим напрямом наукового дослідження можуть бути особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій для виявлення способів незаконного контрабандного переміщення товарів та інших об'єктів через митний кордон нашої держави.

Водночас, доказування правомірно розглядати і як логічне формулювання та обґрунтування певної тези (висновків) у процесуальних рішеннях в кримінальному провадженні. Зазначена сторона доказування є значно менш дослідженою у наукових працях. Таким чином, кримінальне процесуальне доказування є діяльністю суб'єктів, які ведуть кримінальне провадження та беруть у ньому участь, зі збирання (формування), перевірки та оцінки доказів, а також висунення ними на підставі необхідної та достатньої сукупності доказів певних правових тез (висновків) з відповідним обґрунтуванням у процесуальних рішеннях по кримінальному провадженні [1, с. 313].

Тому, актуальність наукового дослідження полягає у потребі визначення конкретних суб'єктів, які беруть участь у процесі збирання (формування), перевірки та оцінки доказів, їх ролі та повноважень у процесі доказування у кримінальному провадженні про контрабанду.

Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, визначено у ст. 91 КПК України. Однак, якщо вести мову про розслідування конкретного виду кримінального правопорушення, то зазначене в законі коло обставин може бути уточнене, у тому числі з урахуванням криміналістичних рекомендацій. Мається на увазі, що загальний предмет доказування є однаковим для усіх кримінальних проваджень, однак у кримінальних провадженнях про контрабанду його елементи індивідуалізуються [2, с. 289]. Саме тому останнім часом увагу науковців привертає проблема визначення обставин, що

підлягають доказуванню у різних категоріях кримінальних проваджень.

Актуальним є також питання про способи збирання доказів у кримінальних провадженнях про контрабанду, особливості проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, застосування при цьому техніко-криміналістичних засобів тощо. Особливістю виявлення контрабанди є те, що отримання відомостей про вчинення цього злочину відбувається переважно шляхом самостійного виявлення уповноваженими службовими особами обставин, що можуть свідчити про його вчинення. Тому виявлення і фіксування потенційної доказової інформації, здебільшого, здебільшого здійснюється працівниками правоохоронних органів, які здійснюють професійну діяльність у сфері митного контролю [3, с. 213].

У процесі удосконалення практичного досвіду боротьби з контрабандою важливо продовжувати і теоретичну розробку питань, пов'язаних з розвитком законодавства у цій сфері. У зв'язку з цим постає важливе завдання – ліквідації прогалів у чинному законодавстві, забезпечення необхідної правової бази боротьби з контрабандою та ефективної і всебічної реалізації.

Слід зазначити також про беззаперечно позитивні новели кримінального законодавства у сфері контрабанди, які також вимагають глибокого теоретичного аналізу та розробки інноваційних підходів до доказування.

Дослідження особливостей доказування дозволять розширити доктринальні уявлення про докази, зокрема про їх належність та допустимість у кримінальному провадженні про контрабанду, дослідження сприятиме розробці доктринальних рекомендацій для суб'єктів доказування тощо.

Таким чином, усе вищевикладене обумовлює актуальність зазначеної проблематики та її важливе місце в місці в контексті правової доктрини.

Список використаних джерел

1. Іщенко В. М. Теоретична модель доказування в сучасній науці кримінального процесу України. *Форум права*. 2011. № 3. С. 309–321. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_3_55.
2. Сорока С. О. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні під час розслідування контрабанди наркотичних засобів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 287–291. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_47.

3. Сорока С. О. Особливості виявлення та проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування контрабанди наркотичних засобів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 212–217. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpum_2014_801_38.

САМБІР Євген Олександрович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЗАПЕВНЕННЯ ЩОДО ДОГОВОРУ ЯК НОВЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Термін «запевнення» походить з англо-саксонської правової системи. Практично жоден з контрактів, підпорядкованих праву США або Великої Британії, не обходиться без положень про «засвідчення та гарантії» (*representations and warranties*), які довели свою ефективність в захисті інтересів та збалансуванні ризиків сторін договорів, як такі, що дозволяють кожній зі сторін отримати більш повну інформацію та очікуваний результат, а також мінімізувати ризики недобросовісності іншої сторони або її партнерів [1, с. 671–672].

Запевнення є досить новим для цивільного права інструментом. До Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) було внесено відповідні зміни шляхом прийняття Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (2021). Цей закон запровадив правовий режим Дія Сіті, який створює сприятливі умови для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій. Прикладом запевнень за цим Законом є запевнення, що резидентом Дія Сіті не може бути юридична особа, яка зареєстрована на території та/або відповідно до законодавства іноземної держави або яка має статус неприбуткового підприємства, установи, організації тощо (п.п. 1, 3 ч. 2 ст. 5) [2]. Або ж навпаки — резидентом Дія Сіті може бути юридична особа, середньооблікова кількість працівників якої становить не менше дев'яти осіб (п. 3 ч. 1 ст. 5) [2]. З цього випливає, що запевнення можуть бути як позитивні, так і негативні, де позитивні — такі, лише за наявності яких буде дійсним правовідношення, а негативні — наявність яких виключає його. Утім такі запевнення стосуються

звернення про набуття статусу резидента Дія Сіті (ст. 6) [2]. Це означає, що існують окремо нормативні та договірні запевнення.

Цивільне законодавство та згаданий закон регулюють запевнення щодо договору (договірні запевнення) як право сторін договору погодити перелік запевнень, що надаються стороною або сторонами щодо обставин, які мають значення для укладення, виконання або припинення такого договору (ч. 1 ст. 650 (1) ЦК України та ч. 1 ст. 32 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні») [2; 3]. Законодавець не дає чіткого визначення запевненню. З аналізу вказаних норм можна дійти висновку, що договірне запевнення є синонімом до «обіцянка» або «підтвердження», тобто такі обставини, які підтверджують дійсність, яка має значення для укладення, виконання або припинення такого договору.

Перш за все, слід звернути увагу на те, що запевнення можуть надати одне одному саме сторони договору. Тобто сторони повинні вже перебувати у договірних правовідносинах. Вказівка законодавця про «укладення такого договору» не означає конкуренцію попередньому договору, а «виконання або припинення такого договору» — забезпеченню виконання зобов'язання або відповідальності в цілому за весь договір. Тріада «для укладення, виконання або припинення такого договору» у ч. 1 ст. 650 (1) ЦК України означає акцент саме на обставинах, які мають значення для укладення, виконання або припинення такого договору. Наприклад, сторона запевняє, що має право на будівництво житлового комплексу, за що отримує гроші від замовників на будівництво житла [4, с. 274]. Або ж забудовник запевняє, що дозволи на будівництво були отримані законно; продавець запевняє, що його право власності на майно не обтяжене правами третіх осіб тощо. Тобто підтвердження таких обставин стороною договору має значення для укладення, виконання або припинення такого договору. Отже, запевнення можуть надаватися на різних стадіях договору, стосуватися статусу контрагента, наявності ліцензій, предмета договору, прав третіх осіб тощо [5, с. 38].

Цікавим є питання форми запевнень щодо договору. За загальним правилом, запевнення щодо договору може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі, як і договори. Утім усна форма такого запевнення (як і будь-якого усного правочину) може мати неоднозначні наслідки щодо його виконання та дотримання. Наприклад, сторона, укладаючи договір, може діяти недобросовісно чи необережно й надавати іншій стороні неправдиві запевнення про обставини, що мають значення для укладення договору [6, с. 60].

Звертаючись до судової практики можна навести спір, у якому чоловік надав усні запевнення своїй дружині, що квартиру не варто оформляти на двох через високі податки (враховуючи її громадянство іншої країни), тому вона погодилася оформити купівлю вказаної квартири саме на відповідача [7], що в подальшому і призвело до спору визнання права власності на частку майна у спільній сумісній власності. Отже, питання форми запевнення щодо договору для цивільно-правової відповідальності є надважливим у розрізі доказування.

Необхідно також вказати і про зовнішнє вираження запевнень. Вважаємо, що запевнення може бути як однією з умов договору, а також як окремий письмовий документ. Судова практика наводить приклад запевнення в.о. директора КП «Дирекція будівництва шляхово-транспортних споруд м. Києва» щодо завершення коригування техніко-економічного обґрунтувань з будівництва лівобережних підходів до Подільського мостового переходу у першій декаді лютого 2019 року, а також стадії «Проект» у другій половині квітня 2019 року як окремого документу [8]. Що стосується запевнення як умови договору, то у кредитно-заставному договорі подією дефолту вважається будь-яка з наступних подій: недотримання позичальником будь-якої заяви чи запевнення, що визначені у п. 10.1 договору [9]. Слід також додати, що якщо запевнення є окремим документом, то це може бути кваліфіковано як односторонній правочин, адже у ЦК України вказано, що запевнення надаються «стороною або сторонами», акцентуючи таким чином увагу на односторонності, двосторонності або багатосторонності такого запевнення. Якщо ж запевнення є однією з умов договору, то воно буде вчинено у такому самому виді, як і сам договір (односторонній договір — одностороннє запевнення, двосторонній договір — двостороннє запевнення).

Наостанок необхідно вказати, що договірна відповідальність за порушення договірного зобов'язання та відповідальність за порушення запевнень у договорі мають різну правову природу. За ч. 2 ст. 650 (1) ЦК України сторона, яка умисно або з необережності надала іншій стороні неправдиві запевнення про обставини, що мають значення для укладення, виконання або припинення договору, зобов'язана відшкодувати стороні, яка покладалася на такі запевнення, збитки, завдані у зв'язку з неправдивістю таких запевнень, якщо інше не передбачено договором [3]. Не дарма ці види порушень виокремлюються у самих договорах, наприклад, у такому вигляді: «у випадку невиконання або неналежного виконання зобов'язань в цілому або в тій чи іншій частині, а також у випадку порушення Іпотекодавцем будь-яких зобов'язань за цим договором або будь-яких

гарантій та запевнень, наданих Іпотекодержателю за цим Договором, Іпотекодержатель має право реалізувати своє право іпотеки та звернути стягнення на предмет іпотеки в порядку, передбаченому договором» [10]. Науковці пишуть, що навмисне чи необережне надання неправдивих запевнень не є порушенням договору, а є деліктом, адже відповідальність настає незалежно від дійсності договору [11, с. 39].

Запевнення щодо договору є малодослідженим механізмом регулювання договірних правовідносин в Україні. Договірним запевненням є обставина, яка підтверджує дійсність, та яка має значення для укладення, виконання або припинення такого договору. Поряд з договірними запевненнями можна виокремити і нормативні, тобто так само обставини, які підтверджують певну дійсність, однак стосуються інших правочинів (як було наведено вище — запевнення для подання заявки для отримання певного статусу тощо). Тим не менш, будь-яке запевнення матиме позитивний чи негативний характер, тобто або абсолютна наявність відповідних фактів, або — їх виключення, заперечення. Прикладом позитивного договірного запевнення можна навести запевнення продавця, що майно було набуто добросовісно та законно, у той час як негативне запевнення — постачальник не може постачати продукцію на певній території.

Підсумовуючи усе вказане, видається можливим виявити такі ознаки запевнення щодо договору:

- 1) запевнення можуть надати одне одному сторони договору,
- 2) запевнення може бути вчинене як в усній, так і у письмовій формі,
- 3) запевнення може бути однією з умов договору, щодо якого таке вчиняється, а також як окремий документ, який є невід'ємною частиною такого договору,
- 4) запевнення може бути вчинене на будь-якому етапі динаміки договірного зобов'язання,
- 5) за порушення запевнень щодо договору настає цивільно-правова відповідальність, яка є відмінною від порушення зобов'язань у договорі,
- 6) для складу цивільного правопорушення матиме значення форма вини (умисно або з необережності),
- 7) заходами такої цивільно-правової відповідальності є відшкодування збитків, а також компенсація або неустойка незалежно від обов'язку відшкодувати збитки (ч. 2 ст. 32 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні») [2].

Список використаних джерел

1. Тарнавський Р. В. Положення про representations and warranties (запевнення та гарантії, які обумовлюють укладення договору) в договорах, підпорядкованих праву України. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матер. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Одеса: Гельветика, 2018. Т. 2. С. 670–673. *eNUOLAIR. Репозитарій (відкритий електронний архів) Національного університету «Одеська юридична академія»*. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7b19a355-034b-498f-8be7-30398cfb964b/content>.
2. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні. Закон України від 15.07.2021 р. № 1667–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20>.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–ІV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Теремецький В. І., Гуц Н. Г. Цивільно-правова характеристика інституту запевнення («Representations and Warranties»). *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану*: матер. наук. семін. (23 червня 2022 р., Львів). Львів, 2022. С. 272–276. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/konstytucijni_prava_i_svodobu_lyudyny_ta_gromadyanyna_v_umovah_voynenogo_stanu_2022.pdf#page=272.
5. Федорко М. С. Інститут «запевнення» у зарубіжному та українському договірному праві. *Одинадцять юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського (до 25-річчя засн. ЕПФ)*: матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 травня 2023 р.). С. 38–41. *Електронний архів-репозитарій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ddd06bc7-13b3-45d2-b89c-395afa6e742d/content>.
6. Великанова М. М., Перевертун О. В. Переддоговірні спори та переддоговірна відповідальність у цивільному праві. *Актуальні проблеми приватного права*. 2024. Вип. 4. С. 59–64. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2024.4.6>.
7. Постанова Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 25.10.2023 р. у справі № 758/10528/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114513264>.
8. Постанова Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.12.2021 р. у справі № 757/16855/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102221089>.

9. Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 09.07.2021 р. у справі № 639/1758/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98220753>.
10. Постанова Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.04.2024 р. у справі № 754/2683/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118626721>.
11. Федорко М. С. Інститут «запевнення» у зарубіжному та українському договірному праві. *Одинадцять юридичні диспути з актуальних проблем приватного права*, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського (до 25-річчя засн. ЕПФ) : матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 травня 2023 р.). С. 38–41. *Електронний архів-репозитарій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ddd06bc7-13b3-45d2-b89c-395afa6e742d/content>.

СЦБОРОВСЬКИЙ Андрій Олександрович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ТА ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Захист прав військовослужбовців, в тому числі сімейних, наразі є одним із визначальних векторів діяльності України, що особливо є важливим в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації. У зв'язку із обставинами, викликаними новою фазою російсько-української війни, все більше наших громадян стають військовослужбовцями, що безпосередньо беруть участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України. Військові перебувають на фронті, що обмежує їх здатність особисто здійснювати та захищати свої сімейні права, зокрема стосовно укладення шлюбу, здійснення прав та обов'язків подружжя, забезпечення прав дітей, розподілу спільного майна, виконання аліментних зобов'язань та інших питань. При цьому, чинне сімейне законодавство не завжди враховує специфіку військової служби, особливо в умовах правового режиму воєнного стану, що створює правові колізії та проблеми в реалізації прав сімей

військовослужбовців, у зв'язку із цим, виникає запитання щодо визначення особливостей правового статусу військовослужбовця як суб'єкта сімейних відносин та правового захисту.

Для початку, слід визначитися із змістом таких термінів як «сімейні відносини» та «захист сімейних прав та інтересів». У правовій доктрині сімейні відносини визначаються як: особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання, між іншими особами, які взяли дитину на виховання, між іншими членами сім'ї та родичами [1, с. 390–391], як конкретний сімейно-правовий зв'язок, який базується на шлюбі, родинності, усиновленні та інших підставах, передбачених у законі, що виникає між його суб'єктами, які наділені суб'єктивними правами і юридичними обов'язками, передбаченими нормами сімейного права [2, с. 59], як один із видів суспільних відносин, врегульованих нормами сімейного права, що виникають із шлюбу, спорідненості (природної і штучної), усиновлення, а також із таких форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як опіка та піклування, прийомна сім'я і дитячий будинок сімейного типу [3, с. 395]. Отже, сімейні відносини — це суспільні відносини майнового чи особистого характеру, що виникають у зв'язку із необхідністю набуття або реалізації сімейних прав та виконання сімейних обов'язків, відповідний правовий зв'язок, що виникає з підстав, пов'язаних із створенням сім'ї, набуттям у зв'язку із цим певного комплексу прав та обов'язків і власне — набуттям правового статусу суб'єкта відповідних сімейних відносин — одного з подружжя (жінки або чоловіка), батька чи матері, дитини, усиновлювача або усиновленого, іншого члена сім'ї чи родича. При цьому, перелік таких прав та обов'язків залежно від правового статусу суб'єкта сімейних відносин встановлюється як Сімейним кодексом України, так і може бути встановленим у договірному порядку — у разі укладання шлюбного договору (щодо урегулювання майнових відносин між подружжям; ст. 92 Кодексу); інших договорів подружжя щодо майна, порядку його користування та поділу (ст.ст. 64–67 Кодексу); договору подружжя про надання утримання (ст. 78 Кодексу); договору батьків щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини (ст. 157 Кодексу) або про сплату аліментів на дитину (ст. 189 Кодексу) тощо. В будь-якому випадку, умови таких сімейних договорів не повинні порушувати права дитини, встановлені сімейним законодавством або ставити подружжя у надзвичайно несприятливе становище [4].

У разі ж порушення, оспорювання або невизнання сімейних прав та обов'язків, учасники відповідних сімейних відносин мають право на їх захист. Захист сімейних прав та інтересів у юридичній літературі визначається як у вузькому розумінні (суто судовий), тобто як регламентована цивільним процесуальним законом діяльність суду щодо розгляду сімейних справ з метою забезпечення здійснення та (або) відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних охоронюваних законом (законних) сімейних інтересів та суб'єктивних сімейних прав, що випливають зі змісту чітко визначених процесуальним та (або) матеріальним законом правовідносин [5, с. 96], так і широкому розумінні — як спосіб впливу на сімейні відносини, які зазнали протиправного впливу, з метою поновлення порушеного, невизнаного, оспорюваного сімейного права чи неврахованого сімейного інтересу, які виступають об'єктами захисту [6, с. 3], як діяльність відповідних юрисдикційних органів щодо застосування передбачених законом способів і засобів, спрямованих на забезпечення здійснення та відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних сімейних прав, свобод та інтересів, так і їх самозахист [7, с. 154]. Таким чином, захист сімейних прав та інтересів учасника сімейних відносин стає актуальним у разі їх порушення іншим учасником таких відносин, їх невизнання (наприклад, у разі встановлення батьківства або факту наявності фактичних шлюбних відносин та юридичних наслідків таких відносин — права на майно, набуте у них та право на утримання) або оспорювання (зокрема, оспорювання батьківства, підстав недійсності шлюбу, права на аліменти тощо).

У цьому аспекті, виникає питання щодо визначення статусу військовослужбовця як учасника сімейних відносин. З одного боку, у Сімейному кодексі України немає жодної згадки про військовослужбовця як суб'єкта відповідних відносин; з іншого — військовослужбовці вступають у відповідні сімейні відносини набуваючи загальний правовий статус — подружжя, батька, матері, усиновлювача тощо, і власне — набувають та реалізують ті ж сімейні права та виконують ті ж сімейні обов'язки. З іншого, аналіз ряду законів та підзаконних правових актів — джерел сімейного права, дозволяє визначити, що військовослужбовці все ж розглядаються як спеціальні суб'єкти сімейних відносин. Зокрема, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 р. № 213 визначено право військовослужбовця Збройних Сил України, іншого військового формування на укладення шлюбу без особистої присутності, за умови, якщо він попередньо подав особисто заяву про державну реєстрацію шлюбу (або з використанням порталу «ДІЯ»), а в

подальшому — подав відповідну заяву, що одночасно є підтвердженням факту надання ним згоди на шлюб, безпосередньому командирі (керівнику), яким засвідчується справжність підпису на відповідній заяві, і який в подальшому забезпечує її передачу (пересилання) відповідному відділу державної реєстрації актів цивільного стану [8]. У Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» встановлено, що на період дії воєнного стану військовослужбовці мають право на безоплатне отримання медичної послуги, пов'язаної із забезпеченням реалізації їхнього права на біологічне батьківство (материнство), зокрема на здійснення забору, криоконсервації та зберігання їхніх репродуктивних клітин на випадок втрати репродуктивної функції при виконанні обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [9]. Цим самим, для військовослужбовців передбачаються додаткові можливості для реалізації права на шлюб, на материнство та право на батьківство, що визначені у ст.ст. 23, 49 та 50 Сімейного кодексу України. Законодавчо встановлені окремі гарантії щодо забезпечення реалізації військовослужбовцями їх права на шлюб, обов'язку щодо виховання дитини, її утримання, утримання іншого учасника сімейних відносин, зокрема, пов'язані із наданням військовослужбовцеві відпустки у зв'язку із сімейними обставинами (ст. 10⁻¹ Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей») або звільнення військовослужбовця із служби (перелік відповідних сімейних обставин, визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2013 р. № 413) [10; 11].

Таким чином, можемо констатувати, що військовослужбовець може виступати як спеціальний суб'єкт сімейних відносин, набуваючи при вступі у сімейні відносини не тільки сімейні права та обов'язки загального суб'єкта — дружини, чоловіка, матері, батька, усиновлювача, іншого учасника сімейних відносин, відповідні сімейні права та обов'язки, визначені законом та (за наявності) сімейним договором для загального суб'єкта, але й спеціальні сімейні права та обов'язки, направлені на реалізацію і захист загальних сімейних прав та виконання загальних сімейних обов'язків, що можуть бути утруднені особливим правовим статусом особи, яка є військовослужбовцем. Однак, при цьому слід зазначити, що військовослужбовець є «непоіменованим» суб'єктом сімейних відносин, оскільки його прямо не визначено серед суб'єктів сімейних

відносин Сімейним кодексом України, однак фактично він таким є, зважаючи на спроби законодавця встановити особливе правове регулювання ряду сімейних прав та обов'язків осіб, які є військовослужбовцями.

Список використаних джерел

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право. Т. 12: Сімейне право / редкол. В. І. Борисова (голова) та ін. 2021. 480 с.
2. Ватрас В. А. Суб'єкти сімейних правовідносин. Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 226 арк.
3. Труба В. І. Поняття та загальна класифікація сімейних правовідносин. Дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2020. 470 арк.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947—III. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
5. Чурпіта Г. В. Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства. Дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. 479 арк.
6. Салюк П. І. Захист сімейних прав та інтересів судом. Дис. ... д-ра філ. 081. Хмельницький, 2023. 238 арк. *Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова.* URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/users/user161/Салюк/diss%20Салюк.pdf>.
7. Ходак С. М. Форми захисту інтересів у сімейному праві. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право.* 2021. № 11 (23). С. 146–158. <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2021.11.23.146-158>.
8. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 213. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-п>.
9. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство). Закон України від 22.11.2023 р. № 3496–IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-IX>.
10. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20.12.1991 р. № 2011–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.
11. Про затвердження переліку сімейних обставин та інших поважних причин, що можуть бути підставою для звільнення громадян із служби осіб рядового і начальницького складу. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.2013 р. № 413. *Верховна Рада України.*

Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2013>.

ЦЕГЕЛЬНИК Микола Ігорович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОГРОЗУ ВБИВСТВОМ

Актуальність розгляду питання кримінальної відповідальності за погрозу вбивством зумовлена необхідністю захисту життя та безпеки особи, які є основоположними правами людини. Така погроза спричиняє серйозну психологічну напругу у потерпілого, завдаючи шкоди його психічному здоров'ю та нормальній життєдіяльності. Зважаючи на зростання випадків використання погроз як засобу впливу в міжособистісних конфліктах, питання ефективного правового регулювання відповідальності за такі діяння стає дедалі актуальнішим.

Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечне діяння, визначене як погроза вбивством, передбачається за ст. 129 Кримінального кодексу України (КК України). За ч. 1 цієї статті відповідальність настає за погрозу вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози. Ч. 2 цієї статті містить кваліфікуючі ознаки погрози вбивством, про які буде зазначено далі. За ч. 1 ст. 129 КК України за погрозу вбивством передбачається покарання у вигляді пробачійного нагляду на строк до двох років чи обмеження волі до двох років, а отже таке діяння вважатиметься кримінальним проступком у контексті ст. 12 КК України. За ч. 2 ст. 129 КК України за погрозу вбивством передбачається покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, що дає зробити висновок про те, що така кваліфікація погрози вбивством уже містить ознаки нетяжкого злочину у контексті ст. 12 КК України [1].

Кримінальне правопорушення за ст. 129 КК України входить до переліку тих, які посягають на життя особи, тому об'єктом цього кримінального правопорушення є життя особи. З усім тим, слід вказати на те, що погроза вбивством зазіхає не лише на життя, а й на психіку людини, її психічне здоров'я, спокій та особисту безпеку. Особа буквально втрачає свій звичний стан, у якому їй не погрожували

позбавленням її життя, через що вона відчуває значний дискомфорт [2, с. 45].

Об'єктивна сторона погрози вбивством проявляється в тому, що особа своїми зовнішніми діями виявляє намір вбити іншу людину, тобто позбавити її життя. Цими зовнішніми діями є використання словесної мови, міміки, жестів, демонстрація зброї тощо. Важливим аспектом є те, що потерпіла особа повинна сприймати цю погрозу як реальну, таку, що може здійснитися. Щоб визначити, чи була погроза реальною, слід зважати в кожному окремому випадку на форму погрози, її характер, час, місце та обстановку висловлення. Також має значення і сприйняття погрози як потерпілим, так і іншими особами, якщо вони наявні. Таким чином, реальність погрози вбивством впливає на психічний стан потерпілого. Винна особа зазвичай чітко окреслює шкоду, заподіянням якої залякує, наприклад, при словесній погрозі використовує слова «вб'ю», «зарубаю» тощо [3, с. 17–18].

У цьому аспекті складність кваліфікації діяння за ст. 129 КК України полягає в тому, що для такої кваліфікації використовуються об'єктивний та суб'єктивний критерій. Об'єктивний критерій включає спосіб та інтенсивність вираження погрози, особу винного, характер відносин між потерпілим та винним тощо. Суб'єктивний критерій включає сприйняття потерпілим погрози вбивством, як реальної, у зв'язку з чим, власне, можуть виникнути складнощі із кваліфікацією діяння за ст. 129 КК України, тому що погроза вбивством — це прямий психічний вплив на людину, а психіка та стресостійкість у кожній людини різні. Сама погроза повинна бути звернена до конкретної особи та висловлена або безпосередньо потерпілому, або через інших осіб.

Погроза вбивством за своєю сутністю є найбільш небезпечним видом психічного насильства. Винна особа використовує психічну дію (словесну, усну, письмову, жестову тощо) для того, щоб направити волю своєї жертви на невиконання чи виконання дій, потрібних винній особі. На основі цього потерпіла особа входить у стресовий стан, перебуває в постійній тривозі, неспокої. Це може загрожувати завданням психічної травми чи навіть психічного захворювання. Чи отримає особа психічні травми/захворювання через погрозу їй вбивством — це якраз і є те питання, яке входить до меж суб'єктивного критерію, наявність якого необхідна для кваліфікації діяння за ст. 129 КК України [3, с. 17].

З огляду на формулювання диспозиції ч. 1 ст. 129 КК України, слід вказати, що погроза вбивством є кримінальним правопорушенням із формальним складом. Для того, щоб погроза вважалася закінченою,

достатньо здійснити її певним способом і щоб при цьому потерпіла особа вважала, що в неї існують реальні підстави побоюватися реалізації такої погрози.

Суб'єкт цього кримінального правопорушення є загальним, тобто це фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Суб'єктивна сторона проявляється в тому, що винна особа має прямий умисел незалежно від того, чи збирається така особа реалізувати свою погрозу. Достатньо факту того, що потерпілий мав реальні підстави побоюватися реалізації цієї погрози [4, с. 46].

До кваліфікуючих ознак цього кримінального правопорушення за ч. 2 ст. 129 КК України належать погроза вбивством, вчинена членом організованої групи, та погроза вбивством, вчинена з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Тут уже склад правопорушення у порівнянні з ч. 1 ст. 129 КК України відрізняється. Він усе ще є формальним, але в цьому випадку вже може мати значення те, що суб'єктом виступає член організованої групи, а також те, що у межах суб'єктивної сторони був чітко визначений мотив у вигляді расової, національної або релігійної нетерпимості [1].

Якщо погроза вбивством є ознакою кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, то кваліфікації за ст. 129 КК України не відбувається. Відтак чинний КК України передбачає погрозу вбивством як одну з форм злочинних дій, які складають об'єктивну сторону, у правопорушеннях за ст. 345 (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу), 345⁻¹ (погроза або насильство щодо журналіста), 346 (погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча), 350 (погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок), 377 (погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного), 398 (погроза або насильство щодо захисника чи представника особи), 405 (погроза або насильство щодо начальника) та 435⁻¹ (образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю) КК України [1]. Тобто ці норми кримінального права є спеціальними, оскільки стосуються здійснення погрози вбивством та вчинення інших насильницьких дій конкретно визначеними суб'єктами чи стосовно конкретно визначених суб'єктів.

Отже, можна сформулювати висновок про те, що ст. 129 КК України передбачає кримінальну відповідальність за погрозу вбивством. Це кримінальне правопорушення посягає на життя особи; проявляється у вчиненні дій (усно, письмово та іншими способами), які змушують потерпілого вважати, що для нього існують реальні підстави побоюватися реалізації погрози; його суб'єктом може бути фізична

осудна особа, що досягла 16-річного віку; передбачає прямий умисел. Кваліфікуючими ознаками цього правопорушення є його вчинення членом організованої групи або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

При кваліфікації погрози вбивством варто враховувати встановлення об'єктивного (спосіб, інтенсивність погрози тощо) та суб'єктивного (сприйняття потерпілим погрози) критерію. Крім того, слід зважати на те, що ст. 129 КК України передбачає відповідальність саме за погрозу вбивством і стосовно будь-яких суб'єктів і будь-якими суб'єктами. КК України містить окремі статті, які встановлюють кримінальну відповідальність за погрозу вбивством та вчинення інших насильницьких дій певними суб'єктами чи стосовно певних суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341–III. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 16.12.2024).
2. Дімітров М. К. Теоретичні та практичні аспекти погроз у кримінальному праві / за ред. Г. З. Яремко. Львів : Левада, 2021. 238 с. *Lviv State University of Internal Affairs Institutional Repository (LvSUIAIR).* URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5684/1/Погрози%20у%20кримінальному%20праві.pdf> (дата звернення 16.12.2024).
3. Дімітров М. К. Окремі ознаки погрози вбивством: правозастосовний аналіз. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law.* 2017. Вип. 18. С. 16–21. <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/28> (дата звернення 17.12.2024).
4. Кримінальне право України. Особлива частина / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид. Харків : Право, 2010. 608 с. *Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.* URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2010/UgolovPravoOsob.pdf (дата звернення від 17.12.2024).

ХІМІЧ Володимир Олегович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

Правова доктрина є ключовим інтелектуальним підґрунтям, що формує фундамент професійного юридичного мислення та правосвідомості. Вона виступає базою для розвитку системного розуміння права, його принципів, норм і механізмів реалізації, сприяючи вдосконаленню правотворчої та правозастосовної діяльності. Правомірна поведінка громадян не лише виступає фундаментом стабільності суспільних відносин, але є ключовим індикатором ефективності правової системи. В умовах соціальних трансформацій і змін правосвідомості, спричинених збройними конфліктами, наукове осмислення впливу правомірної поведінки на правову доктрину набуває нового значення.

Н. О. Клещенко наголошує, що: «Під правовою доктриною можна розуміти сукупність ідей та принципів, що знаходяться у нерозривному взаємозв'язку з юридичною наукою, законодавством і практикою та визначають основоположні засади розвитку правової системи. Правова доктрина може і повинна знаходити відображення в об'єктивній реальності, а саме відбиватися у правотворчому процесі» [1, с. 33].

Ю. В. Стрійський підкреслює, що: «... доктрина повинна зайняти своє належне місце у процесі розробки нормативних актів, з огляду на ту обставину, що доктрина становила і продовжує займати свою важливу нішу і життєве джерело у системі права. Саме доктрина формує правові поняття, якими користується законодавець і встановлює методи, за допомогою яких відкривається право і тлумачаться закони. З цих позицій, законодавець часто лише висловлює ті тенденції, які встановлюються у доктрині та сприймає підготовлені нею пропозиції [2, с. 111].

Узагальнюючи наведені вище позиції наголосимо, що юридичне мислення, що ґрунтується на доктринальних засадах, дозволяє при правозастосуванні аналізувати та синтезувати правові явища, знаходити ефективні рішення у складних правових ситуаціях та забезпечувати відповідність правозастосовної практики принципам верховенства права, справедливості та гуманізму. Доктрина формує правовий світогляд та правову культуру, допомагаючи їм інтегрувати

наукові знання з практичними навичками, що є важливим для реалізації якісного правового регулювання в суспільстві.

Саме тому, можна стверджувати, що доктрина в сучасній Україні відіграє роль джерела права. Отже, якість наукових досліджень і розробок, а також думки вчених, які формують правову доктрину, безпосередньо впливають на рівень правових позицій Конституційного Суду України, а також окремих думок суддів КСУ.

Очевидно, що у сфері нормотворчості правова доктрина виступає джерелом ідей, принципів і концепцій, які визначають вектор розвитку законодавства. Вона допомагає уникати правового формалізму та враховувати суспільні потреби й інтереси під час розробки нормативно-правових актів. Завдяки цьому забезпечується баланс між стабільністю законодавства та його адаптивністю до динамічних змін у соціальному, економічному й політичному житті.

У цьому контексті правова доктрина пов'язана та перебуває під впливом правовірної поведінки громадян. Правомірна поведінка втілюється не лише у формально визначених моделях поведінки в межах певних правовідносин але й носить фактичний характер обумовлений «духом законів», соціальною доцільністю та вимогами конкретно-історичного моменту розвитку суспільства та держави. Сьогодні таким історичним етапом стала російсько-українська війна, що привнесла нове тлумачення фактичної правомірної поведінки, у тому числі пов'язаної з фізичним опором агресорові, активною допомогою Силам Оборони України з боку волонтерів, виконанням конституційного обов'язку захисту держави та її суверенітету.

Вплив правомірної поведінки громадян на правову доктрину втілюється у необхідності наукового осмислення нової правової реальності воєнного та поствоєнного світу. Теоретичний аналіз і вирішення проблем, пов'язаних із соціально-правовою діяльністю людини та громадянина, а також формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій та практичних пропозицій, є також важливим інструментом підвищення ефективності правового регулювання.

Із важливих аспектів, на які варто звернути увагу, можна виділити зв'язок між поведінковими моделями, які формуються у суспільстві та адаптивністю правової доктрини до нових соціальних умов. Наприклад, в умовах війни та повоєнного відновлення держава стикається із запізною адаптацією правових норм і принципів, які регулюють нові суспільні явища та правові зв'язки. Волонтерська діяльність, громадський супротив агресії та виконання конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету держави

демонструють нові форми правомірної поведінки, які вимагають їх врахування у правотворчій діяльності. У цьому контексті визначення закономірностей формування правомірної поведінки як елементу соціальної діяльності особи, дослідження її мотивів і ціннісних орієнтацій, а також механізмів свідомого дотримання правових норм залишається актуальним завданням юридичної доктрини, спрямованим на вдосконалення соціального механізму дії права.

Сучасні динамічні трансформації, спричинені змінами суспільно-політичних умов, впливом глобалізаційних процесів та тривалою російсько-українською війною, що охоплюють як матеріальні, так і духовні аспекти життя суспільства й окремої особи, актуалізують проблему правомірної поведінки, її формування, тлумачення та визначення «меж». В умовах реформування суспільного ладу, трансформації соціальних ролей та моделей міжособистісних відносин, триваючого протистояння з агресором та його ідеологією правомірна поведінка громадян стає ключовим стабілізуючим чинником соціального життя, умовою нашої перемоги над ворогом. Таким чином, правомірна поведінка громадян є не лише відображенням чинної правової системи, але й її рушійною силою, що сприяє вдосконаленню сучасної правової доктрини.

Список використаних джерел

1. Клещенко Н. О Роль правової доктрини на формування національного законодавства:реалії сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 31–33. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/5>.
2. Стрійський Ю. В. Вплив правової доктрини на законотворчу і правозастосовну практику. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. № 84, ч. 1. С. 109–112. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.15>.

Про Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Фото — Володимир КУЛИК

Датою заснування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова вважається 21 вересня 1992 року, коли рішенням Виконавчого комітету Хмельницької міської ради народних депутатів було створено Хмельницьку філію Одеського відкритого університету — перший гуманітарний вищий навчальний заклад в обласному центрі.

У 1995 році Постановою Кабінету Міністрів України було створено Хмельницький інститут управління і права, що отримав статус державного закладу.

У 2019 році університет отримав ім'я першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова.

Факультети: юридичний, управління та економіки, публічного управління.

Висока якість отриманих в університеті знань прямо пропорційна професійному рівню викладання та успішному застосуванню новітніх освітніх систем і методик. Університет щороку зміцнює свій кадровий потенціал. Наразі на двох факультетах діють 12 кафедр, юридична клініка (до речі, найстарша в Україні), студенти та юриконсульти якої надають високопрофесійні юридичні послуги малозабезпеченим верствам населення, є переможцями всеукраїнських та міжнародних змагань, учасниками багатьох грантових програм. Набирає потужності студентський бізнес-центр, який став базою для практичного навчання студентів та своєрідною школою для майбутніх підприємців.

Для юнаків є можливість отримати звання молодшого лейтенанта запасу, пройшовши курс навчання за програмою підготовки офіцерів запасу Збройних сил України.

Черговим надбанням не лише факультету управління та економіки, але й усієї області є магістратура за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». У нашому регіоні лише Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова вже понад 10 років готує фахівців такого рівня для органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Мова освітнього процесу. Мовою викладання в Університеті є державна мова. З метою розвитку міжнародної академічної мобільності Університет має право приймати рішення про викладання однієї чи кількох навчальних дисциплін іноземними мовами, забезпечивши при цьому знання здобувачами вищої освіти відповідної дисципліни державною мовою.

Бібліотека. Університет пишається сучасною бібліотекою. Тут до послуг читачів близько 70 тис. примірників найновіших наукових видань та понад 10 тис. найменувань такої необхідної для сучасного студентства періодики. Крім просторого читального залу та абонементу, у підготовці до занять студенти мають змогу використовувати найновіші досягнення комп'ютерної техніки.

Телекомунікаційна мережа університету побудована на основі оптоволоконних каналів зв'язку, працює комп'ютерна загально-університетська мережа (підключені в єдину мережу — I корпус (адміністративний), II корпус (ФУЕ), IV корпус (ЮФ), V корпус,

наукова бібліотека, юридична клініка тощо). ЛОМ включає 50 мережевих комутаторів зі швидкістю передачі даних 10/100 Мб/с. Сім комп'ютерних класів університету працюють з виходом до світової мережі «Інтернет» та інформаційно-пошукової системи «Ліга-закон».

Наукова діяльність. В університеті активно проводяться наукові дослідження як викладачами, так і студентами; сприяє цьому і діяльність Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених. У традиційних всеукраїнських та міжнародних конференціях, організатором яких є університет, беруть участь представники наукових шкіл з країн ближнього та дальнього зарубіжжя. Найпопулярнішими науковими заходами понад 15 років є конференції «Осінні юридичні читання» та «Статистична оцінка соціально-економічного розвитку». Результатом такої плідної наукової діяльності є видання наукового фахового журналу «Університетські наукові записки», який включено до Переліку наукових фахових видань України із 13 спеціальностей.

Практика. Навчання в університеті максимально наближене до умов практики. Студенти апробують свої знання під час проходження практики та стажування у Верховній Раді України, Кабінеті Міністрів України, Конституційному Суді України, місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, судових і правоохоронних органах.

Матеріальна база. Матеріальна база університету — це 5 навчальних корпусів, які стали не просто візитівкою університету, але й окрасою міста, наукова бібліотека, юридична клініка, студентській гуртожиток та гуртожиток готельного типу «Енеїда», мальовнича база відпочинку імені Сергія Мацিশена в селі Пирогівці Хмельницького району.

Студентське життя. Студентська рада та профспілка студентів — справжня школа лідерів і організаторів, які так необхідні нашій державі. А робота у студентських лекторських групах з правової освіти населення, дає студентам змогу розвинути свої ораторські здібності та вміння публічно спілкуватися з аудиторією.

Студентське життя Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова веселе та різнобарвне. Кожен має можливість знайти собі заняття за інтересами у спорті, туризмі чи

матеріали освітньо-наукового семінару (м. Хмельницький, 20 грудня 2024 р.)

мистецтві. Серед традиційних брендів свят університету найвідоміші «Дебют першокурсника», «Краса університету», фестиваль до Дня студента «Золотий Еней».

І найголовніше — в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова створені всі умови для успішного поєднання навчання з громадською та культурною діяльністю, що гарантує кожному члену нашої дружної університетської родини незабутні і яскраві студентські роки.

Наукове видання

Правова доктрина: ретроспектива, сьогодення, прогнози

Матеріали освітньо-наукового семінару
(м. Хмельницький, 20 грудня 2024 року)

Відповідальний за випуск — *Юрій БІЛОУСОВ*
Дизайн обкладинки – *Лілія МАСЛОВСЬКА*

Підписано до друку 20.01.2025. Формат 60x80/16.
Гарн. Times New Roman. Обл.-вид. арк. 4,6

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
вул. Героїв Майдану, 8, м. Хмельницький, 29013
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія ДК № 6982 від 19.11.2019 р.